

KENNISVEILIGHEID ALS MORELE OPGAVE

Internationale samenwerking > Recht op wetenschap > Zelfregulering

Inhoud

Governance & Integrity International (G&I) werkt aan de integriteit van organisaties over de hele wereld. G&I analyseert, (her)ontwerpt, verbetert en bouwt integriteitssystemen voor en binnen organisaties, waarmee deze organisaties in staat worden gesteld om te handelen in overeenstemming met de gerechtigheid. Het Education & Science team van G&I werkt samen met universiteiten en andere academische instellingen om systematisch werk te maken van alle aspecten van integriteit in de volle breedte, van moreel leerproces en preventie tot repressie, en van sociale tot academische en zakelijke integriteit.

COLOFON

Auteur: Governance & Integrity International (april 2023)
Vormgeving: Aangenaam Ontwerp, visuele communicatie
Het document is opgesteld en vrijgegeven met toestemming van de TU Delft.

3 > Voorwoord

6 >

Probleem

1. Kennisveiligheid: een ongetemd probleem

5 > Leeswijzer

10 >

Methode

2. Morele oordeelsvorming en moresprudentie

15 >

Werk in uitvoering

3. De opzet en uitvoering van het onderzoek

19 >

Resultaat 1:

het kerndilemma

4. Kerndilemma: recht op wetenschap en academische vrijheid versus kennisveiligheid

24 >

Resultaat 2:

beginselen

5. Beginselen van kennisveiligheid en internationale samenwerking

32 >

Vooruitzichten

6. Vooruitzichten en aanbevelingen: werken aan kennisveiligheid

40 > Slotwoord

41 > Glossarium
moreel
leerproces

42 > Geraadpleegde
literatuur en
documenten

44 > Nawoord door
Peter Weijland
TU Delft

Voorwoord

In een brief van 27 november 2020 aan de Tweede Kamer spreken de toenmalige ministers Engelshoven, Grapperhaus en Keijzer hun zorg uit over kennisveiligheid bij internationale samenwerkingsverbanden voor wetenschappelijk onderzoek (ministerie OCW e.a., 2020). De ministers wijzen op “de opleving van machtspolitieke concurrentie tussen staten en de wijze waarop dat raakt aan internationale samenwerking van kennisinstellingen”. Zij verwijzen daarbij vooral naar de Volksrepubliek China die prominent uit is op het verwerven van hoogwaardige, sensitieve kennis in Nederland en volgens de AIVD een “assertieve buitenlandse politiek” voert.

Het gaat om drie punten waar zij de universiteiten op aanspreken:

- > Het *signaleren en voorkomen* van de ongewenste overdracht van sensitieve kennis en technologie met negatieve gevolgen voor de (inter)nationale veiligheid en de Nederlandse innovatiekracht.
- > Het *signaleren en voorkomen* van heimelijke beïnvloedings- en inmengingsactiviteiten van statelijke actoren in het hoger onderwijs en de wetenschap. Deze beïnvloeding kan leiden tot zelfcensuur en aantasting van de academische vrijheid.
- > Het *goed afwegen* van ethische kwesties die samenhangen met de samenwerking met personen en instellingen uit landen waar grondrechten niet worden gerespecteerd (Loket Kennisveiligheid, 2022).

Deze zorgen van de ministers worden gedeeld door het College van Bestuur van de TU Delft. Het college stelt vast dat het risico dat

statale actoren direct of indirect druk zetten op de TU Delft om specifieke kennis te verwerven, ideologieën te verspreiden en kennisverwerving en kennisdeling te verhinderen, in de afgelopen jaren is toegenomen. “Deze druk vormt een bedreiging voor de integriteit van de universiteit, haar samenwerkingspartners, medewerkers en studenten”, schrijft het college (Delta, 28-10-2021). In hetzelfde document verzucht Tim van der Hagen, voorzitter van het College van Bestuur: “Drie jaar geleden kon de samenwerking met China niet ver genoeg gaan, nu kunnen we niet voorzichtig genoeg zijn”.

De TU Delft wil medeverantwoordelijk zijn voor het Nederlandse kennisveiligheidsbeleid en het beschermen van universele waarden in internationale samenwerking. Anderzijds past de ambitie om samen te werken met onder andere Chinese kennispartners bij de strategische agenda om een topuniversiteit te

zijn, zoals uitgesproken in het TU Delft Strategisch Kader 2018-2024 *Impact voor een betere samenleving* (TU Delft, 2018). Het vinden van een passende omgang met het aangaan van internationale samenwerking tegen de achtergrond van de risico's van kennisveiligheid is voor de TU Delft daarom een urgent vraagstuk: hoe is integere, veilige en strategische internationale samenwerking mogelijk, terwijl er tegelijk voldoende aandacht is voor de risico's die met kennisveiligheid te maken hebben?

Daarom richtte het College van Bestuur van de TU Delft in de loop van 2021 een tijdelijke commissie Integriteit Samenwerking Derden in bij de faculteit Elektrotechniek, Wiskunde en Informatica (EWI). De commissie diende zich in een pilot - een proeftuin - toe te leggen op het maken van afwegingen over actuele, complexe voorstellen voor samenwerking met externe partners, die vanuit de

faculteit EWI zouden worden aangedragen. De proeftuin moest invulling geven aan een moreel onderzoek naar beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid. Onderzoekers van de faculteit Elektrotechniek, Wiskunde en Informatica van de TU Delft deden het onderzoek zelf. Het werk van de commissie werd begeleid door Governance & Integrity International.

De proeftuin werd opgezet als een moreel experiment met het morele leerproces. In het morele beraad van de commissie zijn beslissingen over voorgenomen internationale samenwerking waarbij twijfel bestond over kennisveiligheid, onderzocht op hun morele juistheid. Van het onderzoek in de proeftuin is uitgebreid verslag gelegd. Dit boekje is een samenvatting van de belangrijkste uitgangspunten en bevindingen.

Leeswijzer

In dit boekje beschrijven we de methode van moreel onderzoek die werd gebruikt (hoofdstuk 2) en bieden we een overzicht van de werkzaamheden die de commissie Integriteit Samenwerking Derden verrichtte (hoofdstuk 3). We bieden inzicht in het kerndilemma dat zich in de onderzochte beslissingen aandien- de. Zo ontdekten we dat het bij de beslissin- gen steeds ging om de inperking van twee beginselen van wetenschappelijk onderzoek: het mensenrecht op wetenschap en de aca- demische vrijheid (hoofdstuk 4). In de onderzochte beslissingen over kennisveiligheid en internationale samenwerking stuiten we op een lijst van morele beginselen die bij iedere afweging elke keer in meerdere of

mindere mate terugkwamen (hoofdstuk 5). In het laatste hoofdstuk doen we aanbevelingen en bieden we vooruitzichten, waarin we het morele leerproces en de handhavingspraktijk bij elkaar brengen (hoofdstuk 6). Alleen met een integrale aanpak kunnen universiteiten en onderzoeksinstellingen ervoor zorgen dat zij bij internationale samenwerking niet be- doeld of onbedoeld medeplichtig zijn aan de ondermijning van de (inter)nationale veilig- heid en rechtsorde, en aan de ondermijning van democratie en rechtsstaat. Dat zij geen criminele handelingen verrichten en niet bij- dragen aan de uitholling van de academische vrijheid of de schending van mensenrechten en het recht op wetenschap.

Probleem

Kennisveiligheid gaat over...

... ongewenste overdracht van sensitieve kennis en technologie met negatieve gevolgen voor de (inter)nationale veiligheid en de Nederlandse innovatiekracht.

... heimelijke beïnvloedings- en inmengingsactiviteiten van statelijke actoren in hoger onderwijs en wetenschap. Deze beïnvloeding kan leiden tot zelfcensuur en aantasting van de academische vrijheid.

... samenwerking met personen en instellingen uit landen waar grondrechten niet worden gerespecteerd.

1. Kennisveiligheid: een ongetemd probleem

Internationale samenwerking met universiteiten, onderzoeksinstituten en bedrijven is de brandstof voor hoogwaardig gefinancierd onderzoek, de loopbaan van onderzoekers en de reputatie van een universiteit. Deze samenwerking is de basis voor het mensenrecht op wetenschap en academische vrijheid. In de meeste gevallen is internationale samenwerking met statelijke of non-statelijke partners dan ook een goede zaak. Toch ligt het niet zo eenvoudig.

1.1 Onbehagen en zorgen

“Het open karakter van de Nederlandse wetenschap heeft ons veel opgeleverd, maar maakt ons ook kwetsbaar voor spionage, overnames en investeringen en ongewenste technologie en kennisoverdracht.” (AIVD, MIVD, NCTV, Dreigingsbeeld statelijke actoren).

De laatste jaren is het onbehagen over de samenwerking met statelijke en non-statelijke partners gegroeid (Rathenau Instituut, 2020, 2022). Vooral China ligt onder een vergrootglas. De reden is dat veel universiteiten, waaronder de TU Delft, samenwerkingsverbanden hebben met Chinese universiteiten of met aan China verbonden bedrijven en instellingen. Er bestaat grote zorg over de assertieve Chinese buitenlandse politiek, het autoritaire karakter van de Chinese staat en het slecht of niet naleven van mensenrechten door China. Daarnaast studeren er veel Chinese studenten in

Nederland, die kwetsbaar zijn voor invloed vanuit China of voor discriminatie vanuit Nederland: ‘kunnen we ze vertrouwen?’ Sinds 24 februari 2022, het begin van de oorlog in Oekraïne, is het onbehagen over kennisveiligheid nog verder toegenomen. Democratische rechtsstaten, voor wie mensenrechten het ijkpunt zijn, staan tegenover autoritaire, non-democratische en mensenrechten schendende wereldmachten die niet terugdeinzen voor een agressieve, gewelddadige internationale politiek. Dat zet voor Nederlandse universiteiten de kennisveiligheid op scherp.

Een wereld zonder toepassingen van wetenschappelijk onderzoek is ondenkbaar. We vinden de wetenschap terug in kunstmest en bewakingscamera's, in zonnepanelen en zorgrobots, in gehoorapparaten en drones op het slagveld. Wetenschappelijke kennis wordt gebruikt om grote en kleine wereldproblemen op te lossen. Maar die kennis kan even gemakkelijk worden ingezet tegen de internationale veiligheid, tegen de rechtsorde en voor de ondermijning van een rechtsstaat en democratie. Technologie wordt gebruikt door criminelen, in oorlogen, bij terreur en voor de onderdrukking van bevolkingsgroepen. Daarom is de moderne research university geen omstander die zich afzijdig houdt als kennisveiligheid in het geding is. In een wereld die draait om kennis, moet de universiteit een actieve geopolitieke medespeler zijn, die onrecht door misbruik van wetenschap bestrijdt en staat voor een rechtvaardige, welvarende, vreedzame, veilige wereld.

“Wat wel en wat niet, daar hebben we niet altijd een antwoord op. Die afweging is niet zwart-wit. Was het maar zo simpel. Ik vind het nu belangrijk dat we op de TU met elkaar in debat gaan en gaandeweg leren welke keuzes je moet maken” (Delta, 05-07-2021). Zo vatte Tim van der Hagen samen dat kennisveiligheid en internationale samenwerking het bestuur en de onderzoekers van de TU Delft, voor wie internationale samenwerking van groot belang is, voor lastige beslissingen plaatst. Kennisveiligheid is een ‘wicked problem’ – een ongetemd probleem.

1.2 Signaleren, voorkomen en afwegen

Onderzoek naar kennisveiligheid laat zien dat er bij de beslissing om samen te werken met internationale partners in (onvrije) landen veel op het spel staat. Internationale samenwerking en kennisveiligheid raken aan de rechten, belangen en wensen van vele betrokkenen: studenten, onderzoekers, bestuurders, financiers en partners, consumenten van wetenschap, burgers. Waar ook ter wereld, dichtbij en veraf, nu en in de toekomst. *Signaleren, voorkomen en afwegen* zijn de kernwoorden waarmee de ministers in hun brief de universiteiten aansporen. In verschillende publicaties (Kamerbrief, 2020; VSNU, 2020; KNAW etc., 2022; Loket Kennisveiligheid, 2022) wordt gepleit voor “een wendbare en transparante aanpak” van kennisveiligheid bij internationale samenwerking. Signaleren, voorkomen en afwegen betekent in onze opvatting, een integrale benadering van kennisveiligheid bij internationale samenwerking, steunend op vier pijlers: een preventieve cyclus, een repressief apparaat, een moreel beraad en moresprudentie.

> Een **preventieve cyclus** signaleert en voorkomt dat universiteiten en onderzoeksinstituten door internationale samenwerking met statelijke of non-statelijke partners, bedoeld of onbedoeld, medeplichtig zijn aan de ondermijning van de (inter-)nationale veiligheid, rechtsorde, democratie en rechtsstaat, aan criminele handelingen, aan de uitholling van de academische vrijheid of aan de schending van mensenrechten en het recht op wetenschap.

> Een **repressief apparaat** signaleert, onderzoekt en bestraft overtredingen van de wet- en regelgeving, die zich rondom kennisveiligheid en internationale samenwerking voordoen. Het apparaat zorgt voor een zorgvuldige handhavingspraktijk bij internationale samenwerking.

> In het **morele beraad** worden twijfelachtige beslissingen bij internationale samenwerking en kennisveiligheid op hun morele

juistheid getoetst. Beslissingen doen recht aan alle betrokkenen, verkeerde beslissingen worden voorkomen. Afwijkingen van de missie en de beginselen van de universiteit worden vroegtijdig gesignaleerd en de oordeelslast van medewerkers wordt vermindert.

> Moreel beraad leidt tot **moresprudentie**. Dat is gegronde, gezaghebbende morele kennis over internationale samenwerking en kennisveiligheid, die richtinggevend is voor de wetenschappelijke praktijk, het bestuur van de universiteit en de (inter)nationale beleidsvorming. Moresprudentie leidt tot kennis die binnen en tussen universiteiten overdraagbaar is. Het kan ook leiden tot de aanscherping van beleid, regels, instrumenten of tot nader moreel onderzoek.

> Recht doen aan alle betrokkenen door moreel juiste beslissingen, voorkomen van moreel verkeerde beslissingen, vroegtijdig signaleren van ontsporingen en verminderen van de morele oordeelslast.

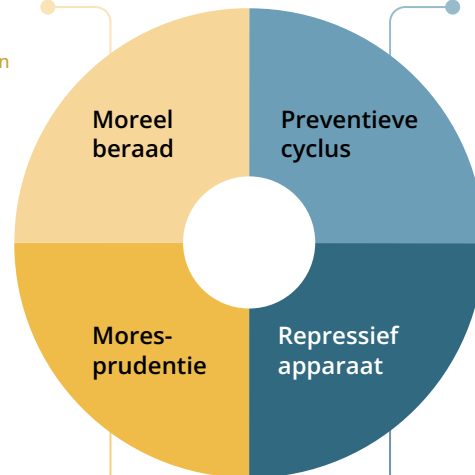
Moreel leerproces

> Richting geven aan dagelijks werk, bestuur van de organisatie en beleidsvorming door gegronde en gezaghebbende morele kennis.

> Beschermen tegen verleidingen, valse beschuldigingen van oneigenlijke gedragingen of schendingen en tegen druk, schending of dreiging door derden.

Handhavingspraktijk

> Zorgen voor zo veel mogelijk meldingen van vermoedens van schendingen en de zorgvuldige opvolgingen van deze meldingen.

Figuur 1.

1.3 Zelfregulering

In verschillende publicaties en in overleg met de Tweede Kamer, erkennen de Nederlandse universiteiten de noodzaak om kennisveiligheid voortvarend ter hand te nemen. Maar er is ook zorg om de begrenzing van academische vrijheid, het recht op wetenschap, de zelfstandigheid van de universiteit, de openheid van kennisinstellingen, de afname van de Nederlandse innovatiekracht en de kansen op hoogwaardig academisch onderzoek. De VSNU en haar opvolger, de Universiteiten van Nederland, waarschuwen dan ook voor een te rigide aanpak van kennisveiligheid (VSNU, 2020). Dat wordt onderschreven door minister Dijkgraaf. Hij wil dat kennisveiligheid een “integraal onderdeel” wordt van het beleid van universiteiten en wil daarover

“bindende afspraken” maken. Maar hij wil wel waken voor “botte methodes” die ervoor zorgen dat het kennissysteem “op slot gaat”.

In dit spanningsveld willen universiteiten zelfstandig een afweging kunnen maken. In het vinden van een passende omgang met internationale samenwerking bij wetenschappelijk onderzoek en onderwijs en van een evenwichtige omgang met kennisveiligheid pleiten de universiteiten dan ook voor zelfregulering met ondersteuning van de overheid. Universiteiten, zoals de TU Delft, kunnen hun belangrijke werk alleen doen als zij onafhankelijk zijn. Een onafhankelijke universiteit is de beste waarborg van het recht op wetenschap, academische vrijheid, wetenschappelijke samenwerking en excellent wetenschappelijk onderzoek. De terechte aandacht voor kennisveiligheid kan leiden tot beperking van deze onafhankelijkheid door een regulerende en ingrijpende overheid. De Universiteiten van Nederland spreekt de vrees uit dat alle aandacht voor kennisveiligheid tot te rigide ingrepen kan leiden. Daarom is er de universiteiten veel aan gelegen om een verantwoorde omgang met kennisveiligheid zelf ter hand te nemen.

1.4 De proeftuin van de commissie Integriteit Samenwerking Derden

De vraag hoe deze zelfregulering in te richten, is voor de universiteiten een cruciale opgave. Daarom richtte het College van Bestuur van de TU Delft in samspraak met de faculteit Elektrotechniek, Wiskunde en Informatica (EWI) in de loop van 2021 een tijdelijke commissie Integriteit

Samenwerking Derden in. Hiermee gaf de TU Delft invulling aan een moreel leerproces over internationale samenwerking en kennisveiligheid. De commissie moest zich in een pilot – het College van Bestuur spreekt van een proeftuin – toeleggen op het maken van morele afwegingen “omtrent actuele, complexe voorstellen voor samenwerking met externe partners, die vanuit de faculteit EWI zullen worden aangedragen”.

De proeftuin van de commissie Integriteit Samenwerking Derden van de TU Delft is een experiment met het morele leerproces. In het moreel beraad van de commissie worden beslissingen over voorgenomen internationale samenwerking waarbij twijfel bestaat over kennisveiligheid, onderzocht op hun morele juistheid. Het zwaartepunt ligt bij het analyseren van samenwerkingen met partners in (onvrije) landen buiten de Europese Unie. De proeftuin over het morele leerproces moest uitvinden welke kerndilemma’s en morele beginselen bij beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid aan de orde zijn, of de methode morele oordeelsvorming en moreel beraad van waarde is bij dergelijke beslissingen en hoe advisering aan wetenschappers bij dit soort vraagstukken vorm krijgt.

De proeftuin Integriteit Samenwerking Derden was van begin af aan een zelfonderzoek. De acht leden van de commissie – allen prominente wetenschappers en experts van EWI en de TU Delft – hebben in het kader van dit zelfonderzoek zelf de beoogde voorstellen voor internationale samenwerking in het licht van kennisveiligheid moreel beoordeeld. Hier toe werden de leden getraind in de methode

morele oordeelsvorming. Ze waren in het hele proces co-onderzoeker, tezamen met de specialisten van Governance & Integrity International (G&I), die de morele oordeelsvorming begeleidden. Voor de pilot is dit van groot belang omdat het vormgeeft aan de beoogde zelfregulering bij het aangaan van internationale samenwerking en kennisveiligheid: wetenschappers spelen zelf een sleutelrol. Met deze proeftuin wil de TU Delft een belangrijke bijdrage leveren aan het vormgeven van zelfregulering door Nederlandse universiteiten op het gebied van internationale samenwerking en kennisveiligheid.

Het is er de universiteiten veel aan gelegen om een verantwoorde omgang met kennisveiligheid zelf ter hand te nemen

Methode

Just science...

Just science staat voor een wetenschapsbeoefening die is georganiseerd om te waarborgen dat wetenschappelijk onderzoek recht doet aan mensen, dieren, de natuur en organisaties met wie en voor wie zij werkt – nu en tot in de verre toekomst.

Moreel juist...

Een beslissing is nog niet moreel juist als hij overeenstemt met een set van normen en waarden, of een geldende wet- en regelgeving. Het enige dat we dan weten, is dat een beslissing normaal of rechtmatig is.

Een beslissing is moreel juist als recht wordt gedaan aan de ander.

Een beslissing is moreel juist als hij voldoende rekening houdt met de rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen.

2. Morele oordeelsvorming en moresprudentie

De keuze om beslissingen over beoogde internationale samenwerking met statelijke en non-statelijke partners in (onvrije) landen aan een moreel onderzoek te onderwerpen, was vernieuwend en onconventioneel. Om tot betrouwbare en toetsbare morele kennis te komen over internationale samenwerking en kennisveiligheid, is het nodig om een antwoord te geven op drie vragen. Wanneer is een beslissing moreel juist? Hoe kunnen we tot een moreel juist antwoord komen? Hoe kan het onderzoek van afzonderlijke casussen leiden tot morele kennis?

In de proeftuin Integriteit Samenwerking Derden worden afzonderlijk beslissingen over een beoogde samenwerking onderzocht op hun morele juistheid. Maar wanneer is een beslissing moreel juist? Het antwoord op deze vraag leidt naar de morele oordeelsmaat die we gerechtigheid noemen: een beslissing is moreel juist als recht wordt gedaan aan de ander. Dit antwoord bespreken we in (2.1). De tweede vraag leidt naar de procedure hoe we een beslissing in een moreel beraad onderzoeken. Deze procedure – in zeven stappen naar een moreel juiste beslissing – behandelen we in (2.2). In de proeftuin onderzochten we acht beslissingen over een beoogde samenwerking. Hoe kunnen deze acht beslissingen leiden tot morele kennis die ook van toepassing is op toekomstige beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid? Dat brengt ons bij moresprudentie als gegronde, gezaghebbende en richtinggevende morele kennis (2.3).

2.1 Gerechtigheid: recht doen aan de ander

Moreel juiste beslissingen, waarbij veel op het spel staat, benadelen altijd iemand. Ook bij beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid is dat zo: welke beslissing er ook wordt genomen, er wordt altijd wel iemand min of meer ernstig benadeeld. De samenwerking met een bedrijf gaat niet door, iemand kan niet de volgende stap in haar carrière maken, of er zijn financiële gevolgen. Een beslissing over internationale samenwerking en kennisveiligheid is verontrustend en roept twijfel op vanwege deze hoge morele kosten die de beslissing met zich meebrengt. Dat brengt ons bij de kernvraag: hoe kunnen we weten of een beslissing moreel juist is?

Gerechtigheid: recht doen aan de ander

Het beknopte antwoord is: een beslissing is moreel juist als er recht wordt gedaan aan de ander, dat wil zeggen aan ieder die de gevolgen van de beslissing moeten dragen. 'Recht doen aan de ander' is de maatstaf die op iedere beslissing kan worden toegepast om te bepalen of deze moreel juist is. Die maatstaf noemen we gerechtigheid als morele oordeelsmaat. Een beslissing over het al dan niet aangaan van een internationale samenwerking is moreel juist als deze in overeenstemming is met de gerechtigheid als morele oordeelsmaat: als recht wordt gedaan aan de ander (De Jong, Geraedts, Meij, 2006; De Jong, Meij, Moerman, 2016).

Waarom moreel oordelen?

- > **Onderzoeken:** dit zorgt voor moreel juiste beslissingen, die recht doen aan alle betrokkenen bij kennisveiligheid en internationale samenwerking, door hun rechten en belangen zorgvuldig te wegen.
- > **Verplichten:** dit helpt de rechten van betrokkenen te bepalen en te verfijnen. Zodat er duidelijke ondergrenzen zijn, die bij beslissingen over internationale samenwerking beschermd worden.
- > **Voorkomen:** dit voorkomt ondoordachte en onbedoelde moreel verkeerde beslissingen.
- > **Signaleren:** dit brengt vroegtijdig in beeld wanneer internationale samenwerking uit de pas dreigt te lopen met de missie en de morele beginselen van de universiteit.
- > **Ontlasten:** dit vermindert de morele oordeelslast van individuele wetenschappers.
- > **Beschermen:** dit beschermt de integriteit van wetenschappers, en beschermt hen tegen morele nood en moreel letsel.

Voldoende rekening houden met alle betrokkenen

Er zijn bij beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid altijd vele anderen betrokken, die geraakt kunnen worden in hun rechten, belangen of wensen. Denk aan onderzoekers, studenten, faculteiten, de decaan, het College van Bestuur, de universiteit, de beoogde partner, de Nederlandse overheid, burgers van Nederland, mensen elders ter wereld – nu en in de toekomst. Om nauwkeurig te kunnen oordelen of een beoogde samenwerking moreel juist is – dus recht doet aan de ander – moeten we weten welke rechten, belangen en wensen van betrokkenen in het geding zijn. Als we weten welke rechten in het geding zijn, kunnen we bij een beslissing rekening houden met die rechten.

Recht doen aan de ander omschrijven we als ‘voldoende rekening houden met de rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen.’ ‘Moreel juist’ is dus niet hetzelfde als ‘in overeenstemming met geldende normen en waarden’ of ‘wet- en regelgeving’. Zoals bijvoorbeeld de missie van de universiteit, de export- en sanctiewetgeving of de Technological Readiness Levels. In dat geval is een beslissing weliswaar normaal of rechtmatig, maar nog niet moreel juist. Gerechtigheid – recht doen aan de ander – gaat dieper. Voor wetenschappelijk onderzoek, internationale samenwerking en kennisveiligheid is dat van groot belang. De wetenschap loopt immers vaak vooruit op wat normaal wordt gevonden. Voortschrijdend wetenschappelijk inzicht kan nieuwe, nog niet eerder onderzochte morele vragen oproepen, waarvoor nog geen wet- en regelgeving is. Bij internationale

samenwerking en kennisveiligheid is dat ook het geval.

Rechten, belangen en wensen

Het onderscheid tussen rechten, belangen en wensen helpt om bij beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid tot een goede afweging te komen. Daarom staan we hier kort bij stil. Wensen zijn voorkeuren die betrokkenen naar voren kunnen brengen als het gaat om hun streven naar rijkdom, vrijheid en geluk. Belangen hebben betrekking op de doelen die betrokkenen zich hierbij stellen. Onderzoekers hebben er bijvoorbeeld belang bij om zo veel mogelijk onderzoek naar eigen keuze te kunnen doen. Dat draagt bij aan een goed internationaal trackrecord van respectabel wetenschappelijk onderzoek, gezaghebbende en internationaal gerespecteerde publicaties en, wie weet, een betere wereld. Maar je hebt geen recht op ‘zo veel mogelijk onderzoek naar eigen keuze’. Aan belangen kun je tegemoet komen. Over belangen kun je onderhandelen. Belangen kunnen worden bevorderd of geschaad.

Met rechten ligt dat anders. Rechten omschrijven een minimum van een belang dat we moeten respecteren, omdat we anders onrecht doen aan anderen. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Voor ieder geldt dat hij of zij belang heeft bij vrijheid. Sinds het einde van de achttiende eeuw, denk aan de Franse Revolutie en de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en Burger*, zijn we vrijheid niet alleen als belang gaan erkennen, maar als beschermwaardig recht. Ja, zelfs als voorwaardelijk voor een waardig menselijk leven. Vanaf het moment dat vrijheden als individueel recht van ieder mens worden erkend – denk

aan vrijheid van meningsuiting – worden ze omgeven met wetten, regels en gewoonten die deze rechten beschermen. Zo beschermt privacywetgeving de onschendbaarheid van de persoonlijke levenssfeer om in vrijheid te kunnen beslissen over het leven dat je wilt leiden zonder ongewenste bemoeienis van anderen. Schending van de privacy wordt een bedreiging van menselijke waardigheid. De twintigste eeuw laat een explosie van rechten zien. Het gaat allang niet meer alleen om vrijheidsrechten, maar ook om economische, sociale en culturele rechten. Om rechten van vrouwen, van werknemers, van gehandicapten, van kinderen, van dieren en, recent, het recht van werknemers op een fatsoenlijke organisatie waar zij niet overweldigd, geminacht of vernederd worden.

Met rechten worden ondergrenzen vastgelegd. Uit rechten volgen verplichtingen tegenover anderen. Als we door de ondergrens zakken, begaan we een onrecht. Rechten moet je eerbiedigen en beschermen. Belangen kun je schaden, rechten kun je schenden. Dat heeft ook een onvermoed gevolg: hoe meer rechten we erkennen, hoe meer we er kunnen schenden. Dat verklaart wellicht het morele onbehagen dat kenmerkend is voor onze moderne tijdgeest. Ook bij internationale samenwerking en kennisveiligheid spelen rechten een prominente rol. Denk aan het mensenrecht op wetenschap of academische vrijheid. In de proeftuin Integriteit Samenwerking Derden proberen we meer zicht en greep te krijgen op deze rechten.

In morele oordeelsvorming over een beslissing over een beoogde internationale samenwerking en kennisveiligheid keren belangen terug

als *gevolgenargumenten*. Die omschrijven voor- of nadelen voor belangen van betrokkenen als gevolg van de beslissing om een samenwerking wel of niet aan te gaan. Rechten worden geformuleerd als *beginselargumenten* die verplichtingen omschrijven die voortvloeien uit de rechten van anderen. Omdat rechten gaan over ondergrenzen, leggen beginselen in een moreel oordeel een beslissend gewicht in de schaal. De bescherming van een mensenrecht weegt zwaarder dan de wetenschappelijke reputatie van een onderzoeker. Beginselen zijn de troefkaarten bij de bepaling van de morele juistheid van een beslissing. Bij de vorming van een moreel oordeel moeten eerst beginselen tegenover elkaar worden afgewogen en daarna worden gezien welke belangen het meeste gewicht in de schaal moeten leggen.

Beperking van de schade

Stel dat na zorgvuldig moreel beraad wordt besloten dat het moreel juist is om een beoogde samenwerking niet aan te gaan. Hoewel de beslissing moreel juist is, verdwijnen de argumenten niet, die pleiten vóór het aangaan van de samenwerking. Zoals het voordeel voor de academische loopbaan van de wetenschapper, de voortgang van veelbelovend onderzoek of het eerbiedigen van academische vrijheid. Zij leggen alleen minder gewicht in de schaal. Het besef dat er ook bij moreel juiste beslissingen – vooral als er veel op het spel staat – vrijwel altijd sprake is van schade voor betrokkenen, dwingt ons deze morele kosten zo laag mogelijk te houden. Er wordt pas recht gedaan aan alle betrokkenen als er een serieuze inspanning wordt gedaan om de schade van de beslissing voor betrokkenen goed te maken, te verminderen of te compenseren.

Voldoende

Een beslissing houdt voldoende rekening met rechten en belangen van alle betrokkenen als:

- > de rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen in beslissingen zijn meegewogen;
- > alle rechten in beeld zijn gebracht, in de afweging zijn gerespecteerd en beschermd;
- > het gezamenlijke belang van alle betrokkenen en van iedere betrokkene afzonderlijk is gemaximaliseerd;
- > de schade aan rechten en belangen van betrokkenen - die de beslissing met zich meebrengt - zo veel mogelijk wordt goed gemaakt, verminderd of gecompenseerd.

Na deze overwegingen kunnen we de gerechtigheid als morele oordeelsmaat als volgt samenvatten.

Een beslissing is nog niet moreel juist als hij overeenstemt met een set van normen en waarden of geldende wetten en regelgeving. Het enige dat we in dat geval weten, is dat een beslissing normaal of rechtmatig is.

Een beslissing is moreel juist als recht wordt gedaan aan de ander.

Een beslissing is moreel juist als hij voldoende rekening houdt met rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen.

Samengevat legt de gerechtigheid als morele oordeelsmaat de richting van de morele oordeelsvorming in het morele beraad vast. Door de eis recht te doen aan rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen kunnen we in het morele beraad ook ontdekken om

welk soort beslissingen het bij internationale samenwerking en kennisveiligheid gaat en welke rechten en belangen in het geding zijn.

2.2 Procedure: in zeven stappen naar een moreel juist oordeel

De tweede vraag brengt ons bij morele oordeelsvorming als procedure van moreel onderzoek, die, mits goed uitgevoerd, leidt tot een eenduidige en moreel juiste beslissing. De oordeelsmaat wijst de weg, de procedure baant het pad. De procedure bestaat uit zeven stappen (De Jong, Geraedts, Meij, 2006; De Jong, Meij, Moerman, 2016).

Moresprudentie is gegronde, gezaghebbende en richtinggevende morele kennis

Procedure: in zeven stappen naar een moreel juiste beslissing

Stap	Doel
1. Wat is de beslissing of keuze die ik moet maken?	Structureren van de beslissing als twee plausibele alternatieven, tussen welke moet worden gekozen.
2. Wie zijn de betrokkenen, van wie rechten, belangen of wensen in het geding zijn?	Alle betrokkenen in beeld brengen, die de last van de beslissing moeten dragen, doordat zij in hun recht, belang of wens worden geraakt.
3. Wie beslist in de casus, wie draagt de morele verantwoordelijkheid voor de beslissing?	Het antwoord moet altijd 'ik' zijn. Het doel is de deelnemers in staat te stellen om verantwoordelijkheid te nemen voor en aanspreekbaar te zijn op de beslissing die uiteindelijk wordt genomen.
4. Welke informatie heb ik nodig om de beslissing op een verantwoorde wijze te nemen?	Alle informatie verzamelen, die nodig is om verantwoord te oordelen.
5. Wat zijn de argumenten voor beide alternatieven?	Alle relevante argumenten in beeld brengen, die de twee alternatieven ondersteunen.
6. Wat is mijn conclusie? Wat kan worden gedaan om de schade te beperken?	Een beslissing nemen op basis van geduide argumenten. Bekijken hoe de schade van de beslissing kan worden verminderd.
7. Wat is mijn gevoel bij de genomen beslissing?	De beslissing ter controle toetsen op de gevoelens die zij oproept, om te zien of er niets over het hoofd is gezien.

2.3 Moresprudentie: van casus naar kennis

De inzet van de proeftuin Integriteit Samenwerking Derden was niet alleen om bij specifieke beslissingen tot een moreel juist oordeel te komen. Het doel van het onderzoek was om morele kennis te genereren die richtinggevend kan zijn bij toekomstige beslissingen over internationale samenwerking als kennisveiligheid aan de orde is. Dergelijke kennis noemen we moresprudentie. Moresprudentie is gegronde, gezaghebbende en richtinggevend morele kennis.

- > **Gegronde** – Moresprudentie is in de praktijk geworteld. Het steunt op het onderzoek van een representatief aantal morele beslissingen, met behulp van de methode morele oordeelsvorming.
- > **Gezaghebbend** – Moresprudentie ontleent haar gezag aan methodisch zorgvuldig en eenduidig onderzoek naar de beslissingen, door daartoe door de organisatie gemachtigde onderzoekers.
- > **Richtinggevend** – Moresprudentie is richtinggevend omdat de uitkomsten die door morele oordeelsvorming zijn gevonden overeenstemmen met de gerechtigheid als morele oordeelsmaat en zijn vergeleken met relevante theorieën en ander onderzoek.

Moresprudentie is een vorm van kwalitatief moreel onderzoek en empirische ethiek (Appiah 2008; Ives, Dunn, Cribb, 2017). Net zoals in andere empirische wetenschappen betekent één vogel nog geen lente. Als we één casus over internationale samenwerking en kennisveiligheid in het morele beraad hebben onderzocht, weten we wat er in dat geval moreel juist is. Maar we beschikken

nog niet over morele kennis die op meerdere casussen van toepassing is. Hoe kunnen we door een moreel beraad over afzonderlijke beslissingen toch komen tot betrouwbare kennis die de reikwijdte van de afzonderlijke casussen overschrijdt?

Moreel beraad is in onze proeftuin niet, zoals gebruikelijk, bedoeld als ondersteuning van professionals die te maken hebben met complexe morele vragen uit hun werk (Ashcroft e.a., 2005; Van Dartel, Molewijk, 2020). In ons onderzoek is moreel beraad wat in de organisatie theorie een *community of (moral) inquiry in a community of (scientific) practice* heet (Argyris, McLain-Smith, Putnam, 1985). Ieder moreel beraad is een moreel experiment over internationale samenwerking en kennisveiligheid. De deelnemers, die zijn opgeleid in de methode morele oordeelsvorming, onderzoeken, namens de organisatie en onder deskundige begeleiding, twijfelachtige beslissingen, ontleend aan de universitaire praktijk op hun morele juistheid.

Van de uitkomsten van ieder moreel beraad wordt een nauwkeurig protocol opge maakt, dat wordt bewaard in een moreel archief Kennisveiligheid Samenwerking Derden. Door de eenheid van methode zijn protocollen onderling vergelijkbaar. De thematische analyse van protocollen leidt tot inzicht in onderliggende patronen en terugkerende beginselen (Verhoeven, 2020). Door de uitkomsten van deze analyse te vergelijken met state of the art kennis en onderzoek op het gebied van internationale samenwerking en kennisveiligheid, ontstaat gegronde, gezaghebbende en richtinggevende morele kennis die ook buiten de onderzochte casussen relevant is (Governance & Integrity International, 2022).

Werk in uitvoering

Levert het morele beraad bij het onderzoek van complexe beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid bouwstenen op, zoals morele beginselen, die EWI kan gebruiken voor het ontwikkelen van een afwegingskader dat breder binnen de TU Delft bruikbaar is?

Welke praktische waarde heeft de methodiek van het morele beraad als instrument voor zorgvuldige oordeelsvorming bij beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid?

Hoe kan een eventuele vaste commissie de wetenschappers die samenwerking met derden willen aangaan, adviseren en begeleiden?

3. De opzet en uitvoering van het onderzoek

In het vorige hoofdstuk hebben we de methodische uitgangspunten van de proeftuin Integriteit Samenwerking Derden uiteengezet. In dit hoofdstuk schetsen we hoe het onderzoek in 2022 door de commissie Integriteit Samenwerking Derden is uitgevoerd. Achtereenvolgens komen aan de orde: het onderwerp van het onderzoek en de vraagstelling (3.1), het onderzoeksdesign (3.2) en de uitvoering van het onderzoek (3.3). We besluiten met de belangrijke inzichten over het onderzoek (3.4).

3.1 Onderwerp van onderzoek en vraagstelling

De proeftuin moet een antwoord geven op de vraag welke bijdrage een moreel leerproces kan leveren aan de zelfregulering van de universiteit, als het gaat om internationale samenwerking en kennisveiligheid. De proeftuin moest antwoord geven op de volgende vragen.

Levert het morele beraad bij het onderzoek van complexe beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid bouwstenen, zoals morele beginselen, die EWI kan gebruiken voor het ontwikkelen van een afwegingskader, dat breder binnen de TU Delft bruikbaar is?

Welke praktische waarde heeft de methodiek van het morele beraad als instrument voor zorgvuldige oordeelsvorming bij beslissingen

over internationale samenwerking en kennisveiligheid?

Hoe kan een eventuele vaste commissie de wetenschappers die samenwerking met derden willen aangaan, adviseren en begeleiden?

3.2 Het design van het onderzoek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden kozen wij voor de volgende uitgangspunten. Samen vormen zij het onderzoeksdesign.

> **Zelfonderzoek** – De proeftuin was van begin af aan een zelfonderzoek, waarin wetenschappers en experts zelf de beoogde voorstellen voor internationale samenwerking in het licht van kennisveiligheid moreel beoordeelden.

> **Morele leerproces** – De proeftuin heeft uitsluitend betrekking op het morele leerproces, niet op de handhavingspraktijk.

> **Soort casussen** – De keuze van de te onderzoeken casussen werd beperkt tot statelijke en non-statelijke samenwerking met partners die formeel of informeel verbonden zijn aan 'onvrije landen buiten Europa'. Beslissingen die al eerder waren genomen, werden aangedragen door EWI.

> **Betrouwbaar** – De onderzochte casussen moesten een betrouwbaar beeld geven van de dilemma's die onderzoekers tegenkomen bij het aangaan van internationale samenwerking en kennisveiligheid.

> **Methodisch eenduidig** – Het proces en de uitkomst van het morele beraad, waarin de casussen werden onderzocht, moesten voldoende diepgaand en onderling vergelijkbaar zijn. Om die reden gebruikten wij de methode morele oordeelsvorming.

> **Voortschrijdend inzicht** – Het onderzoek was zo opgezet dat de behandeling van casussen in een moreel beraad kon leiden tot voortschrijdend inzicht dat in volgende casussen bruikbaar is.

De proeftuin was een zelfonderzoek, waarin wetenschappers zelf de voorstellen voor internationale samenwerking moreel beoordeelden

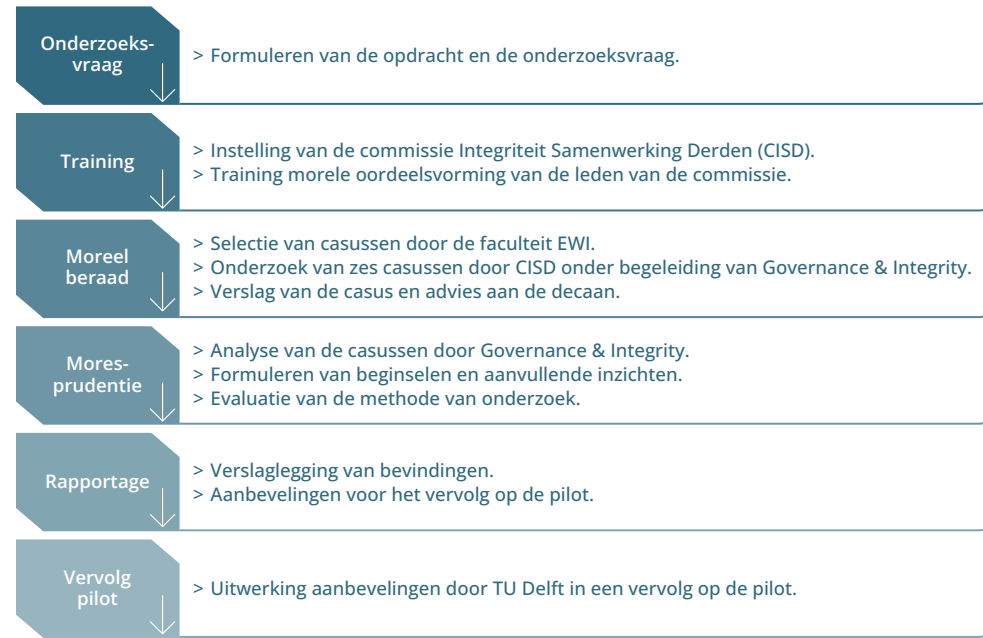
3.3 De uitvoering van het onderzoek

In figuur 2 staan de stappen van de gehele uitvoering van het onderzoek: van het formuleren van de onderzoeksvraag tot aan de uitwerking van de aanbevelingen. Het morele beraad, waarin de morele oordeelsvorming plaatsvindt, is hier onderdeel van.

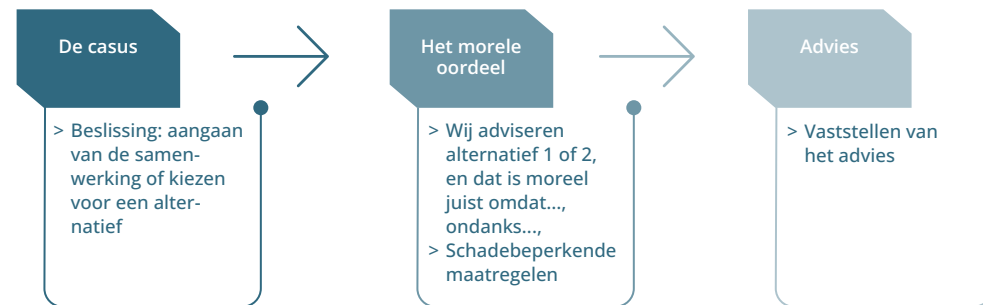
Figuur 3 is een weergave van de stappen binnen het morele beraad tot en met het vaststellen van het advies aan de decaan.

De uitvoering:

- > De onderzoekers van TU Delft en projectleiders van G&I namen gezamenlijk deel aan het morele beraad. De specialisten van G&I zorgden voor eenduidigheid in de begeleiding en voor de kwaliteit van de verslaglegging.
- > De (zes) geselecteerde casussen hadden op een uitzondering na te maken met statelijke en non-statelijke partners die aan China zijn gerelateerd, zoals universiteiten, in Nederland gevestigde (dochter)bedrijven en internationals. De niet-China casus betrof een financiële instelling.
- > Figuur 4 geeft een indruk van het soort samenwerking waar het over ging en het wetenschappelijke onderzoek dat erbij betrokken was.
- > De onderzochte beslissingen werden altijd geformuleerd als een keuze tussen twee alternatieven: het aangaan van de beoogde samenwerking of daar (voorlopig) van afzien. Dat zorgde ervoor dat er voor de betrokkenen veel op het spel stond (wel of geen samenwerking).
- > Na het morele beraad werden de casussen door G&I verder onderzocht. Dat leidde tot moresprudentie. Zo diepten wij beginselen uit en formuleerden wij aanvullende inzichten.

Figuur 2.

Figuur 3.

Om wat voor samenwerking ging het?

- > Gemeenschappelijk undergraduate program.
- > Ontwikkeling van Monolithic GaN power converters.
- > Nieuwe radar-sensing technieken.
- > Fairness-Aware Machine learning.
- > GaN technologie en audioversterking.
- > High-performance low-power chips.

Figuur 4.

3.4 Terugblik en vooruitblik

Wat is de reikwijdte van de proeftuin Integriteit Samenwerking Derden? Het aantal en het type casussen dat in de proeftuin is onderzocht, is uiteraard beperkt. De aandacht voor China doet geen recht aan het feit dat kennisveiligheid ook een prominente rol speelt bij andere vormen van internationale samenwerking. De casus over samenwerking met een financiële instelling wees al in die richting. Desondanks kunnen we aan de proeftuin antwoorden ontleen op de vragen die we aan het begin van dit hoofdstuk stelden.

Levert het morele beraad bij het onderzoek van complexe beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid bouwstenen, zoals morele beginselen, die EWI kan gebruiken voor het ontwikkelen van een afwegingskader, dat breder binnen de TU Delft bruikbaar is?

De proeftuin leverde twee belangrijke resultaten op. Het eerste resultaat betreft het inzicht dat het kerndilemma van internationale samenwerking en kennisveiligheid bestaat uit de inperking van het mensenrecht op wetenschap en academische vrijheid met een beroep op kennisveiligheid. Het recht op wetenschap en academische vrijheid zijn maatgevende beginselen die de universiteit dragen. De vrees voor de inperking daarvan verklaart het onbehagen dat over kennisveiligheid bestaat. In hoofdstuk 4 gaan we in op deze twee beginselen.

Het tweede resultaat gaat over de vraag welke beginselen vanuit het gezichtspunt van kennisveiligheid grenzen kunnen stellen aan het

recht op wetenschap en academische vrijheid. In de proeftuin ontdekten we een reeks beginselen die we als 'de beginselen van internationale samenwerking en kennisveiligheid' in hoofdstuk 5 bespreken.

Welke praktische waarde heeft de methodiek van het morele beraad als instrument voor zorgvuldige oordeelsvorming bij beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid?

Uit de proeftuin bleek dat de methode morele oordeelsvorming in het morele beraad geschikt was om lastige beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid te onderzoeken en tot een moreel juist oordeel te komen. De methode objectiviseert de beslissing, waardoor de afweging betrouwbaar is en de gevolgen voor alle betrokkenen, nu en in de toekomst, worden meegewogen. De methode morele oordeelsvorming en het onderzoek in het morele beraad gaf de deelnemende onderzoekers ook een veilig en gerespecteerd gevoel in de competitieve wereld van de wetenschap. In hoofdstuk 5 en 6 komen we hier op terug.

Hoe kan een eventuele vaste commissie de wetenschappers die samenwerking met derden willen aangaan, adviseren en begeleiden?

De proeftuin leidde tot moresprudentie over de rechten van betrokkenen en biedt aanknopingspunten voor de verdere organisatie en de uitbreiding van het morele leerproces voor kennisveiligheid en internationale samenwerking binnen de universiteit. Ook biedt de proeftuin aanknopingspunten voor een preventieve cyclus en repressief apparaat. In hoofdstuk 6 besteden we hier aandacht aan.

Morele oordeelsvorming in een moreel beraad is geschikt om lastige beslissingen te nemen over internationale samenwerking en kennisveiligheid

Resultaat 1: het kerndilemma

"Academic freedom is an indispensable aspect of quality of learning, teaching and research in higher education as well as of democracy. It is a distinct, fundamental democratic right and protects not only individual scholarship and expression but also the free functioning of academic institutions in democratic societies. Institutional autonomy is constitutive for academic freedom. Academic freedom designates the freedom of the academic community. Academic freedom is also an essential element of democracy. Societies cannot be genuinely democratic without honouring academic freedom and institutional autonomy." (European Higher Education Area, Ministerial communiqué 2020 Annex 1)

"De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich de vrijheid te eerbiedigen die onontbeerlijk is voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek en scheppend werk." (Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten: Artikel 15.3)

"The arts and scientific research shall be free of constraint. Academic Freedom shall be respected." (Het Handvest van Grondrechten van de Europese Unie: Artikel 13)

4. Kerndilemma: recht op wetenschap en academische vrijheid versus kennisveiligheid

Sinds eind 2020 zien een groot aantal initiatieven en publicaties over internationale samenwerking en kennisveiligheid het levenslicht. Zoals het VSNU Kader Kennisveiligheid Universiteiten, de Nationale Leidraad Kennisveiligheid en de instelling van het Loket Kennisveiligheid (VSNU 2020, KNAW 2022, Loket Kennisveiligheid, 2022). De rode draad in al deze publicaties en initiatieven is enerzijds de erkenning van de noodzaak om kennisveiligheid voortvarend ter hand te nemen. Anderzijds wordt hiermee de zorg zichtbaar over de begrenzing van academische vrijheid, van het recht op wetenschap, de zelfstandigheid van de universiteit, de openheid van kennisinstellingen en de afname van de Nederlandse innovatiekracht en van kansen op hoogwaardig academisch onderzoek.

De proeftuin is opgericht vanwege onbehagen en de bovengenoemde zorg. Het onderzoek van de casussen resulteerde in de onderbouwing van dat onbehagen. In de proeftuin bleek kennisveiligheid versus de begrenzing van het recht op wetenschap en de academische vrijheid het kerndilemma. Als met een beroep op kennisveiligheid de internationale samenwerking bij wetenschappelijk onderzoek en onderwijs wordt ingeperkt, dan raakt dat aan het recht op wetenschap en aan de academische vrijheid. Het recht op wetenschap en op academische vrijheid wegen zwaar omdat het gaat om twee fundamentele mensenrechten. En om maatgevende beginselen die het bestaan van universiteiten en wetenschappelijk onderzoek rechtvaardigen. In dit hoofdstuk

geven we een beknopte schets van deze rechten en van de verantwoordelijkheid die ze met zich meebrengen.

4.1 Het mensenrecht op wetenschap

Het mensenrecht op wetenschap is in 1948 vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM, UN, 1948). In 1976 krijgt dit beginsel rechtskracht als het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR) wordt geratificeerd (UN, 1966). De staten die het verdrag ondertekenen, verplichten zich om maatregelen te nemen tot volledige verwezenlijking van het recht op wetenschap en de ontwikkeling en de verbreiding van wetenschap en cultuur. Zij eerbiedigen de vrijheid die onontbeerlijk is voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek en scheppend werk. Tot slot stimuleren zij internationale contacten en internationale samenwerking op wetenschappelijk en cultureel gebied.

Artikel 27 van de universele verklaring van de rechten van de mens (1948):

1. Eenieder heeft het recht om vrijelijk deel te nemen aan het culturele leven van de gemeenschap, om te genieten van kunst en om deel te hebben aan wetenschappelijke vooruitgang en de vruchten daarvan.
2. Eenieder heeft het recht op de bescherming van geestelijke en

materiële belangen, voortspruitende uit een wetenschappelijk, letterkundig of artistiek werk dat hij heeft voortgebracht.

Artikel 15 (1) Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (1966):

Ieder heeft het recht om:

- A. Deel te nemen aan het culturele leven.
- B. De voordelen te genieten van de wetenschappelijke vooruitgang en de toepassing daarvan.
- C. De voordelen te genieten van de bescherming van de geestelijke of stoffelijke belangen voortvloeiende uit door hem verricht wetenschappelijk werk of uit een literair of artistiek werk waarvan hij de schepper is.

Meer aandacht voor het recht op wetenschap

Het recht om deel te hebben aan de voordelen van wetenschappelijke vooruitgang, aan het culturele leven en het geestelijke en stoffelijke recht van onderzoekers vormen samen met het recht op onderwijs de zogenoemde culturele rechten. De opstellers van de UVRM beschouwden artikel 23 tot 27, die de vier culturele rechten omschreven, als de meest fundamentele rechten. Omdat deze gericht zijn op "the realization of the right to the full development of one's person" (Claude, 2002; Morsink, 1999; Porsdam, 2022).

Het mensenrecht op wetenschap kreeg lange tijd betrekkelijk weinig aandacht. De laatste tien jaar komt daar verandering in, in het bijzonder met het verschijnen van *General comment No. 25 on science and economic, social and cultural rights* in 2020 (United Nations, 2020; Mancisidor, 2022, Porsdam, 2019; Porsdam, Porsdam Mann, 2022; Saul, Kinley, Mowbray, 2014). De *General comment* is gezaghebbend voor landen, waaronder Nederland, die zich bij het IVESCR hebben aangesloten. In het commentaar wordt onderstreept dat wetenschappelijke kennis zich onderscheidt van andere soorten kennis, zoals openbaring en levensbeschouwing, omdat het steunt op kritisch en experimenteel onderzoek en het publiek falsifieerbaar en testbaar is. Dat maakt wetenschap tot hulpbron voor het welzijn van ieder mens, waar ook ter wereld, nu en in de toekomst. De beschikbaarheid en toegankelijkheid van wetenschappelijke kennis is cruciaal voor de kwaliteit van leven van alle mensen, ongeacht hun geloof, geslacht, ras, afkomst of levensovertuiging. Dat rechtvaardigt dat het 'recht op wetenschap' een mensenrecht is.

De universiteit als hoeder van het recht op wetenschap

Universiteiten zijn de hoeders van het mensenrecht op wetenschap. Onbelemmerd wetenschappelijk onderzoek en de groei van wetenschappelijke kennis gaan hand in hand. Om dat vrije wetenschappelijke onderzoek te waarborgen moet de moderne *research university* op afstand staan van ideologische, politieke en economische beïnvloeding (Rüegg, 2011). Dat wordt bewerkstelligd door de institutionele autonomie en onafhankelijkheid van de universiteit. Alleen als autonome institutie kan de universiteit in dienst staan

van het mensenrecht op wetenschap, zodat de mensheid kan genieten van de opbrengsten en voordelen van de wetenschappelijke kennis en haar toepassingen. Het beschermen, bevorderen en herstellen van het mensenrecht op wetenschap is het dragend beginsel van iedere universiteit en instelling van wetenschappelijk onderzoek.

4.2 Academische vrijheid

Kennisveiligheid raakt ook aan de academische vrijheid. "Het vrij beschikbaar kunnen stellen van onderzoeksresultaten en het vrij kunnen kiezen van onderzoeksonderwerpen zijn en blijven de belangrijkste academische verworvenheden. De academische vrijheid is in het EU-Handvest en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens expliciet vastgelegd als een grondrecht en mensenrecht", aldus het VSNU Kader Kennisveiligheid Universiteiten (VSNU, 2020). Academische vrijheid is het tweede maatgevende beginsel van de universiteit en van wetenschappelijk onderzoek.

Over academische vrijheid

Academische vrijheid staat ten dienste van wetenschapsbeoefening, het mensenrecht op wetenschap en de democratie. In haar belangrijke publicatie over academische vrijheid uit 2021 geeft de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen een overzicht van wat er bij academische vrijheid in het geding is (KNAW, 2021). Academische vrijheid staat voor:

- > De keuze van te onderzoeken thema's.
- > De keuze en toepassing van de eigen onderzoeksvragen en -methoden.

- > De toegang tot informatiebronnen.
- > Het publiceren en delen van informatie via conferenties, lezingen en een lidmaatschap van wetenschappelijke groepen.
- > De keuze om samenwerking met wetenschappelijke partners aan te gaan.
- > De invulling van het wetenschappelijke onderwijs.

Academische vrijheid is een recht van iedere individuele wetenschapper. Maar wetenschappers hebben ook de verplichting om zich onafhankelijk van derden op te stellen. Onafhankelijkheid is een van de beginselen van wetenschappelijke integriteit. Voor academische vrijheid is het essentieel dat wetenschappers onafhankelijk hun onderwijs en onderzoek kunnen vormgeven en delen, los van de druk van de politiek, het bedrijfsleven, een maatschappelijk middenveld of publieke opinie. Onafhankelijkheid is evenzeer een belangrijk principe wanneer wetenschappers internationale onderzoekssamenwerkingen aangaan. Academische vrijheid en het mensenrecht op wetenschap gaan hand in hand.

De universiteit als hoeder van academische vrijheid

Academische vrijheid beschermt niet alleen de vrijheid van onderzoek, maar ook het vrije functioneren van academische instituties in een democratische samenleving (European Union, 2020a, 2020b). Omgekeerd beschermt de institutionele autonomie van de universiteit de academische vrijheid. De universiteit is niet alleen de hoeder van het mensenrecht op wetenschap, maar ook van academische vrijheid. Dus ook de academische vrijheid vereist dat de universiteit zich op afstand plaatst van

ideologie, politiek en economie. De universiteit moet de onafhankelijkheid waarborgen. Academische vrijheid is niet absoluut, zo stelt ook de KNAW. Niettemin bepleiten de KNAW en de VSNU grote terughoudendheid bij de begrenzing van academische vrijheid, ook bij het aangaan van internationale samenwerkingen. Globalisering, werken in academische netwerken, economische valorisatie en samenwerking met niet-academische partners maken academische vrijheid tot een groot, maar ook inherent kwetsbaar, goed.

4.3 Het recht op wetenschap en academische vrijheid versus kennisveiligheid

Kennisveiligheid doet een beroep op de bescherming van (inter)nationale veiligheid en rechtsorde, en wil de mogelijke heimelijke beïnvloeding van hoger onderwijs en wetenschap tegengaan en mensenrechten in onvrije staten beschermen. Dit beperkt het mensenrecht op wetenschap en onbelemmerd wetenschappelijk onderzoek en het beperkt de academische vrijheid. Het gaat hierbij om de beperking van een mensenrecht.

Aan de andere kant heeft het recht op wetenschap instituties en wetenschapsbeoefenaars nodig, die zich op afstand plaatsen van vormen van ideologische, politieke en economische beïnvloeding. Zulk soort beïnvloeding leidt namelijk tot onderzoek en onderwijs waarin andere overwegingen, die niet strikt wetenschappelijk zijn, bepalend worden. Ondoordachte internationale samenwerking kan ook de academische vrijheid in de universiteiten en instellingen voor wetenschappelijk onderzoek onder druk zetten. Het recht op

wetenschap en academische vrijheid kunnen niet zonder een *onafhankelijke* universiteit en toegankelijke en betrouwbare wetenschap, die zichzelf in dienst stelt van het recht op wetenschap. Aandacht voor kennisveiligheid kan het recht op wetenschap begrenzen, maar kan het ook beschermen – namelijk daar waar het bijdraagt aan een autonome universiteit en onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek. Bovendien kan aandacht voor kennisveiligheid een bijdrage leveren voor het waarborgen van de onafhankelijkheid van de wetenschapper en de universiteit – en daarmee voor het mensenrecht op wetenschap (KNAW etc., 2018). Wanneer het recht op wetenschap en de academische vrijheid worden begrensd, kan dit alleen op grond van beginselen die in bijzondere gevallen deze rechten overtroeven. Inperking van de academische vrijheid en het recht op wetenschap vraagt dus keer op keer om een zorgvuldige afweging.

4.4 Medeplichtigheid

Verantwoord omgaan met het recht op wetenschap en met academische vrijheid betekent dat universiteiten en wetenschappers erop letten dat zij bij internationale samenwerking en onderzoek niet onbedoeld medeplichtig worden aan de ondermijning van de (inter)nationale veiligheid en rechtsorde, de academische vrijheid en het recht op wetenschap. Dat ze niet medeplichtig worden aan de schending van mensenrechten. Medeplichtigheid is vaak sluipend, onzichtbaar en onbedoeld, omdat wetenschappers wereldwijd onderzoek doen. Vaak met goede bedoelingen en met bevlogen collega's. Ook zijn de gevolgen van wetenschappelijk onderzoek pas op langere termijn zichtbaar.

Het onbegrensd volgen van de academische vrijheid en het recht op wetenschap, opgevat als onbelemmerd wetenschappelijk onderzoek, kan bedoeld of onbedoeld medeplichtig maken aan ondermijning van de internationale veiligheid en rechtsorde, de academische vrijheid van anderen, het recht op wetenschap en mensenrechten.

In navolging van (Birnbacher, 2006) onderscheiden we vier vormen van medeplichtigheid:

- (1) Je bent direct mede de oorzaak. Bijvoorbeeld wanneer je partner een onderzoek naar 'verfijnde audioapparatuur' gebruikt om in te breken in de persoonlijke levenssfeer van burgers zonder dat je daar zelf als onderzoeker direct aan meewerkt (directe medeplichtigheid).
- (2) Je bent indirect mede de oorzaak. Bijvoorbeeld als je slordig omgaat met gevoelig wetenschappelijk materiaal, dat op je laptop staat bij een bezoek aan je samenwerkingspartner en je deze daardoor in staat stelt jouw informatie voor ongewenste dual-use te gebruiken (indirecte medeplichtigheid). (Zie voor ethiek en dual-use: Ehni, 2008; Miller, Selgelid 2007).
- (3) Je maakt door de internationale samenwerking handelingen aanvaardbaar, die in het licht van kennisveiligheid gezien verwerpelijk zijn. Bijvoorbeeld door een internationale samenwerking aan te gaan met een partner die het niet zo nauw neemt met mensenrechten, waardoor andere wetenschappers denken dat dat kan en de schending van mensenrechten kansrijker wordt (evaluatieve medeplichtigheid).

(4) Je veroordeelt publieke handelingen die vanuit het oogpunt van kennisveiligheid verwerpelijk zijn, maar plukt wel de voordelen van de samenwerking met jouw partners, die met deze verwerpelijke handelingen verweven zijn. Bijvoorbeeld door publiekelijk de schending van mensenrechten in China te veroordelen, maar wel samenwerkingsverbanden aan te gaan met discutabele Chinese partners (symbolische medeplichtigheid).

Bij internationale samenwerking kan er dus sprake zijn van medeplichtigheid aan handelingen, die vanuit kennisveiligheid gezien verwerpelijk zijn. Bij directe en indirecte medeplichtigheid zal er vrijwel zeker sprake zijn van een schending. Bij evaluatieve

en symbolische medeplichtigheid zal sprake zijn van een moreel verkeerde handeling. Het voorkomen van medeplichtigheid is een belangrijke verplichting in de verantwoorde omgang met het recht op wetenschap en academische vrijheid. Bij bescherming van het recht op wetenschap is de preventieve en repressieve handhaving het goede antwoord; de kans op evaluatieve en symbolische medeplichtigheid neemt af door het morele leerproces. Academische vrijheid is niet alleen een grondrecht van wetenschappers. Het is ook verbonden met andere grondrechten. Wetenschappers dienen rekening te houden met de legitieme rechten en belangen van degenen die bij hun onderzoek betrokken zijn.

Aandacht voor kennisveiligheid kan het recht op wetenschap en academische vrijheid begrenzen, maar kan het ook beschermen

4.5 Kennisveiligheid, zelfbegrenzing en moreel oordelen

Bij beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid gaat het over deze vraag: wanneer rechtvaardigt een beroep op kennisveiligheid de begrenzing van het recht op wetenschap en van academische vrijheid? Wat zijn goede redenen om de academische vrijheid – in het bijzonder bij internationale samenwerking en kennisveiligheid – te begrenzen? Wat moet er begrensd worden, waarom en door wie?

Dat brengt ons terug bij het morele oordeel en het morele leerproces. Door de beslissingen met wetenschappers en experts te onderzoeken in een moreel beraad worden de grenzen van academische vrijheid en het recht op wetenschap door de academische gemeenschap zélf gezocht. Zelfbegrenzing van academische vrijheid bij internationale samenwerking, via het morele oordeel, toetst academische vrijheid en het recht op wetenschap aan de gerechtigheid als oordeelsmaat. Het is de gerechtigheid, opgevat als recht doen aan de ander, ofwel voldoende rekening houden met rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen, die helpt de grens te bepalen.

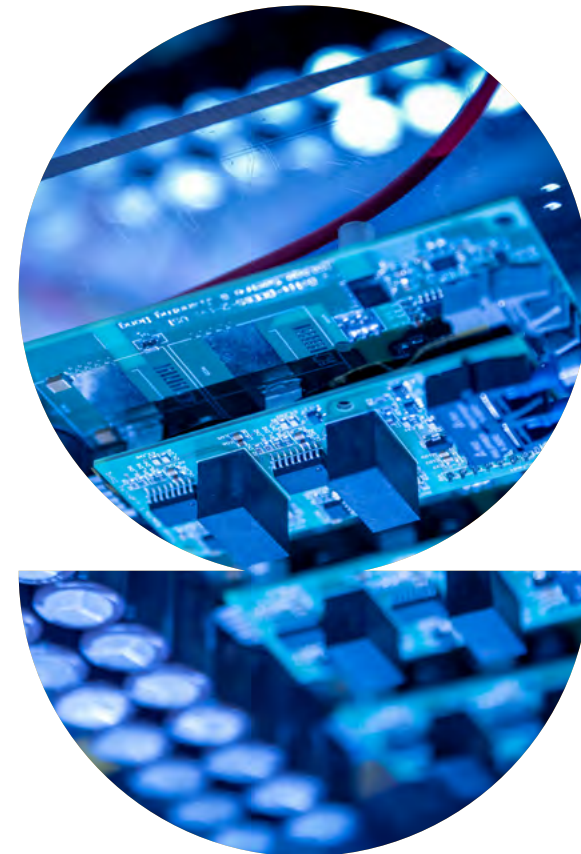
Dat brengt ons bij het tweede resultaat van de proeftuin Integriteit Samenwerking Derden. Een belangrijk resultaat uit de proeftuin is het inzicht dat bij beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid meer morele beginselen spelen dan alleen het recht op wetenschap en academische vrijheid. Bij de beslissing of een samenwerking doorgang mag vinden of niet, moeten deze beginselen ook gewogen worden. In

hoofdstuk 5 bespreken we een lijst van elf morele beginselen. Deze morele beginselen zijn verplichtingen die volgen uit rechten van betrokkenen, zoals Nederlandse burgers en burgers elders ter wereld, studenten, wetenschappers, partners en universiteiten. Er kunnen inderdaad goede redenen zijn om een beoogde samenwerking niet aan te gaan, of om ten minste behoedzaam te werk te gaan – redenen die in bijzondere gevallen zwaarder wegen dan het recht op wetenschap en academische vrijheid. Bijvoorbeeld wanneer de beoogde samenwerking je medeplichtig maakt aan de schending van mensenrechten of ongewenste dual-use. En ook wanneer de samenwerking de onafhankelijkheid van de universiteit verzwakt, de toegankelijkheid van wetenschap schaadt of de integriteit en onafhankelijkheid van de onderzoeker te veel onder druk zet. Het bevorderen van fair partnership, het verminderen van de nadelen van kennisveiligheid voor de loopbaan en het welzijn van onderzoekers en het verminderen van gevoelens van uitsluiting en discriminatie wijzen ook op zwaarwegende morele beginselen. Een samenwerking kan ook (voorlopig) niet doorgaan wanneer ordentelijk vooronderzoek – due diligence, analyse van risico's en toetsing aan wet- en regelgeving – niet heeft plaatsgevonden. In het volgende hoofdstuk staan we hier uitgebreider bij stil.

“Scientific knowledge and the awareness of individual scientists are indispensable, but not sufficient. It can only be the scientific community which should arrange committees to fulfill the necessary tasks resulting from the duties of [just science]” (Ehni, 2007).

Uit de proeftuin, maar ook uit internationaal onderzoek, blijkt dat zelfbegrenzing niet om een monoloog, maar om een lerende dialoog vraagt (Argyris, McLain Smith, Putnam, 1985; Ehni, 2008; Miller, Selgelid, 2007). Zelfbegrenzing vraagt om een gemeenschappelijk beraad. Voor wetenschappers is dat niet vreemd. Wetenschappelijk onderzoek

is altijd ook gezamenlijk onderzoek van een community of inquiry van wetenschappers. Alleen de universiteit als morele leergemeenschap kan de hoeder zijn van het mensenrecht op wetenschap en academische vrijheid en kan medeplichtigheid aan onveilige (inter)nationale samenwerking voorkomen.

Resultaat 2: beginselen

- [1] *Recht op wetenschap: eenieder heeft het recht om deel te nemen aan het culturele leven en de voordelen te genieten van de wetenschappelijke vooruitgang en de toepassing daarvan.*
- [2] *Academische vrijheid: alle wetenschappers hebben recht op de academische vrijheid die onontbeerlijk is voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek.*
- [3] *Mensenrechten: eenieder heeft recht op bescherming tegen directe of indirecte schendingen van mensenrechten door toepassingen van wetenschap en technologie als gevolg van de internationale samenwerking.*
- [4] *Dual-use: eenieder heeft recht op bescherming tegen de ondermijning van de (inter-)nationale veiligheid en rechtsorde en democratie als gevolg van het delen van gevoelige kennis.*
- [5] *Onafhankelijke, toegankelijke en betrouwbare wetenschap*
 - [5.1] *Onafhankelijkheid van de universiteit: eenieder heeft recht op autonome wetenschap en onafhankelijke universiteiten.*
 - [5.2] *Geestelijke en stoffelijke belangen: wetenschappers hebben recht op bescherming van hun geestelijke en stoffelijke belangen voortkomend uit hun wetenschappelijke onderzoek.*
 - [5.3] *Wetenschappelijke integriteit: wetenschappelijke medewerkers hebben recht op voldoende bescherming van hun wetenschappelijke integriteit tegen interne of externe druk.*
- [6] *Fair partnership: samenwerkingspartners hebben recht om (mede) verantwoordelijkheid te kunnen dragen voor de samenwerking en het wetenschappelijke onderzoek.*
- [7] *Schade voor welzijn en loopbaan: wetenschappelijke medewerkers hebben recht op redelijke bescherming tegen mogelijke risico's en schade voor hun loopbaan en welzijn als gevolg van internationale samenwerking en kennisveiligheid.*
- [8] *Inclusieve universitaire gemeenschap: studenten en medewerkers hebben er recht op dat uitsluiting en discriminatie die het gevolg kunnen zijn van de aandacht voor kennisveiligheid, wordt voorkomen.*
- [9] *Risico's: eenieder met wie en voor wie een internationale samenwerking wordt aangegaan en die de gevolgen van de samenwerking moet dragen, heeft recht op een passend niveau van onderzoek naar risico's en toelaatbaarheid van de samenwerking.*

5. Beginselen van kennisveiligheid en internationale samenwerking

Een beslissing is moreel juist als er voldoende rekening wordt gehouden met de rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen. Belangen worden geformuleerd als gevolgenargumenten en hebben betrekking op voor- of nadelen voor betrokkenen, die als gevolg van de beslissing in de toekomst optreden. Rechten komen we tegen als beginselargumenten. Bij beginselen kijken we niet vooruit naar de toekomst, maar naar de verplichtingen die volgen uit de rechten van betrokkenen. Gaat het er bij gevolgenargumenten om de belangen van alle betrokkenen te maximaliseren, bij beginselargumenten gaat het er om niet door de ondergrens te zakken, die door het beginsel wordt omschreven. Rechten leggen de minima vast van een waardig menselijk leven. Mensenrechten zijn een poging om een greep te krijgen op deze ondergrens. De onschendbaarheid van het lichaam is zo'n grens. Maar ook het recht op vrijheid van gedachte, geweten en religie, de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, de vrijheid van vereniging en vergadering, het recht op onderwijs en, zoals we zagen, het recht op wetenschap.

Deze overwegingen zijn belangrijk bij morele oordelen over beslissingen met betrekking op kennisveiligheid en internationale samenwerking met statelijke en non-statale partners uit 'onvrije landen'. Ook dan moeten belangen en rechten worden gewogen. Bij deze afweging zijn de beginselen een troefkaart. Zij stellen de grenzen aan het maximaliseren van de belangen van alle betrokkenen. Het is daarom

belangrijk om te weten welke beginselen bij beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid spelen. De proeftuin van de commissie Integriteit Samenwerking Derden bracht elf beginselen aan het licht, waarvan we er twee in het vorige hoofdstuk

tegenkwamen: het mensenrecht op wetenschap en academische vrijheid. In dit hoofdstuk geven we een beknopte omschrijving van de gevonden beginselen. We verdelen ze in drie groepen: maatgevende, richtinggevende en voorwaardelijke beginselen.

Maatgevende beginselen	Richtinggevende beginselen	Voorwaardelijke beginselen
Het morele fundament van de universiteit. Voor de universiteit zijn dat waar het gaat om kennisveiligheid, academische vrijheid en het recht op wetenschappelijk onderwijs.	Operationaliseren van maatgevende beginselen laat zien hoe ze geïnterpreteerd moeten worden en concretiseren rechten en de daaruit voortvloeiende verplichtingen.	Formuleren van zorgvuldigheidsnormen die in acht moeten worden genomen om de morele juistheid van het aangaan van een beoogde samenwerking te kunnen beoordelen.

Bij beginselen gaat het erom niet door de ondergrens van mensenrechten te zakken

Vanzelfsprekend zijn niet alle beginselen bij iedere beslissing aan de orde. Rechten en belangen moeten bij elke beslissing opnieuw worden gewogen en er moet worden gezien of betrokkenen terecht aanspraak maken op de rechten die in de beginselen zijn geformuleerd. Als vuistregel moeten in een moreel oordeel eerst de betrokken beginselen tegenover elkaar worden gewogen. Vervolgens wordt gezien hoe belangen voor alle betrokkenen kunnen worden gemaximaliseerd.

5.1 Maatgevende beginselen

[1] Het mensenrecht op wetenschap

Eenieder heeft het recht om deel te nemen aan het culturele leven en de voordelen te genieten van de wetenschappelijke vooruitgang en de toepassing daarvan. Universiteiten, instellingen voor wetenschappelijk onderzoek, de overheid en wetenschappers hebben de verplichting om dit mensenrecht te beschermen.

Het mensenrecht op wetenschap gaat over het recht op wetenschappelijk onderzoek en de vruchten daarvan. "Wetenschap is cultuur in hoofdletters. Wetenschap is een fundamentele menselijke noodzaak, en niet alleen vanwege de gevolgen ervan op andere rechten, maar ook als een noodzaak op zich. Wetenschap maakt ons menselijk, net zoals literatuur of muziek, of geschiedenis of taaldiversiteit, en daarom is het een noodzaak in verband met het concept van waardigheid." (Mikel Mancisidor, Vice-Chair Verenigde Naties Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten). Wetenschappers,

instellingen voor wetenschappelijk onderzoek en de statelijke overheid hebben de verplichting om dit mensenrecht te beschermen. De relatie met kennisveiligheid is in het vorige hoofdstuk besproken.

[2] Academische vrijheid

Academische vrijheid is de zuurstof voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek. Universiteiten, instellingen voor wetenschappelijk onderzoek, de overheid en wetenschappers hebben de verplichting om de academische vrijheid te beschermen, die onontbeerlijk is voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek.

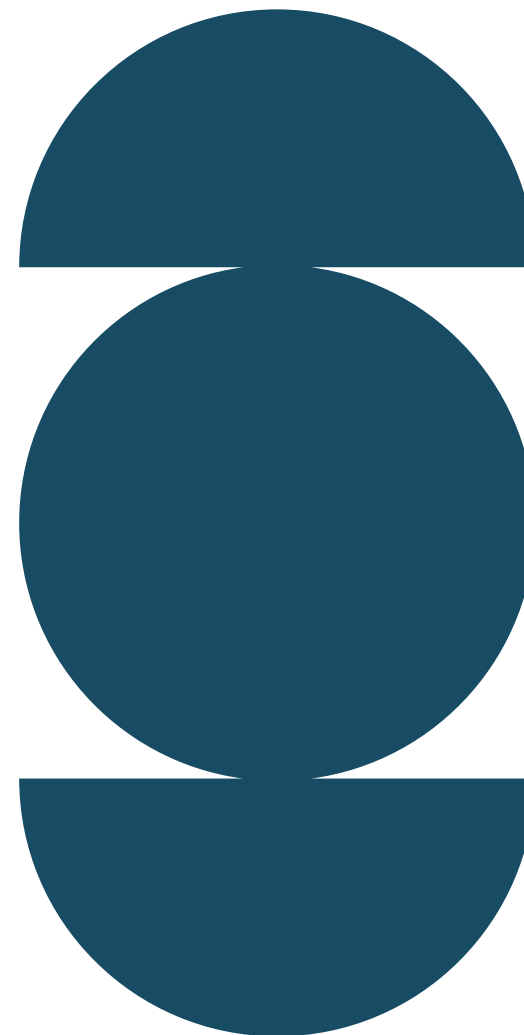
Academische vrijheid kan niet los worden gezien van het andere maatgevende beginsel, het recht op wetenschap. Academische vrijheid is niet een voorrecht van een geprivilegieerde wetenschapper, maar een noodzakelijke aanvulling op het recht op wetenschap. Zonder academische vrijheid is het recht op wetenschap niet goed mogelijk. De relatie met kennisveiligheid is besproken in het vorige hoofdstuk.

5.2 Richtinggevende beginselen

[3] Schending van mensenrechten voorkomen

Universiteiten, instellingen voor wetenschappelijk onderzoek en wetenschappers dragen verantwoordelijkheid voor het voorkomen van medeplichtigheid aan directe of indirecte schendingen van mensenrechten als gevolg van

een beoogde samenwerking met statelijke of niet-statelijke partners, in het bijzonder wanneer sprake is van zogenaamde niet-vrije landen.

Medeplichtigheid aan schending van mensenrechten kan bewust of onbewust en bedoeld en onbedoeld plaatsvinden. Uit onderzoek bleek bijvoorbeeld dat de academische vrijheid en de waarde van onderzoek door bestuurders van universiteiten 'automatisch' hoger werd gewaardeerd dan kennisveiligheid bij het aangaan van samenwerkingen met kennisinstellingen in China (RON, 2020). Dit kan onbedoeld bijdragen aan een meer tolerante houding bij studenten, andere wetenschappers of andere universiteiten tegenover het schenden van mensenrechten bij het aangaan van een internationale samenwerking.

Bij medeplichtigheid aan de schending van mensenrechten gaat het altijd om het ontzeggen van fundamentele rechten, zoals het recht op vrijheid van meningsuiting, het recht op onderwijs en gezondheidszorg, het recht op deelname aan de eigen cultuur, de onschendbaarheid van het lichaam, et cetera. Schending van mensenrechten is nooit abstract en grijpt altijd in op de dagelijkse levens van mensen. Het schenden van deze rechten en de bedoelde of onbedoelde bijdrage daaraan is altijd verbonden aan sociaal lijden, overweldiging, minachting en vernedering.

Aandacht voor kennisveiligheid bij internationale samenwerking betekent medeplichtigheid aan de schending van mensenrechten voorkomen, verminderen of compenseren. In het geval van directe of indirecte oorzakelijke betrokkenheid heeft dat tot gevolg dat de beoogde samenwerking niet doorgaat. In het geval van evaluatieve of symbolische medeplichtigheid vraagt dat om een gewogen moreel oordeel en voldoende schadebeperkende maatregelen.

[4] Ongewenste dual-use voorkomen

Universiteiten, instellingen voor wetenschappelijk onderzoek en wetenschappers hebben een verplichting jegens de Nederlandse overheid en burgers en de internationale gemeenschap om te voorkomen dat (gevoelige) kennis wordt toegepast voor andere dan de civiele doeleinden waarvoor die kennis is bedoeld, wat een bedreiging kan opleveren voor de (inter-)nationale veiligheid en rechtsorde en kan leiden tot schending van mensenrechten.

Bij dit beginsel gaat het om het voorkomen van medeplichtigheid aan een schending. Namelijk dat het resultaat van wetenschappelijk onderzoek wordt ingezet voor niet-civiele, militaire doeleinden, waardoor het een bedreiging vormt voor de (inter)nationale veiligheid en ingezet wordt tegen het leven en welzijn van burgers. Het is de verplichting van de wetenschapper en de wetenschappelijke gemeenschap om niet bij te dragen aan dual-use, als dit in strijd is met het doel van het onderzoek (Ehni, 2008; Miller, Selgelid 2007).

Medeplichtigheid aan het moreel verkeerd gebruik van onderzoek en technologie gaat overigens niet noodzakelijk alleen over niet-civiele, militaire toepassingen van wetenschappelijk onderzoek. In meer algemene zin dienen zich vormen van medeplichtigheid als gevolg van (inter)nationale samenwerking aan in alle gevallen waarbij het wetenschappelijke onderzoek door de partner of derden wordt ingezet voor moreel verkeerde doeleinden: handelingen waarmee opzettelijk onrecht wordt gedaan aan burgers. Deze zienswijze

Dual-use en Technological Readiness Level (TRL)

Bij twijfels over kennisveiligheid en dual-use wordt veelal een beroep gedaan op *Technological Readiness Level*. Bij TLR niveaus wordt onderscheiden tussen de Discovery fase (TLR 1, 2, 3), de Development fase (TLR 4, 5, 6), de Demonstration fase (TLR 7, 8) en de Deployment fase (TLR 9). De relevantie voor kennisveiligheid wordt het laagst ingeschat in de Discovery fase (zuiver wetenschappelijk onderzoek) en neemt toe naarmate het om meer toegepast wetenschappelijk onderzoek gaat. Toch is het de vraag of dit vanuit het morele gezichtspunt een bevredigende inschaling is. Juist als het gaat om zuiver wetenschappelijk onderzoek is de kans op unintended consequences en daarmee hoge morele kosten het hoogst (EARTO 2014); Héder, 2017).

sluit aan bij bredere omschrijvingen van het begrip dual-use: "Het zogenaamde 'dual-use dilemma' ontstaat in de context van onderzoek in de biologische en andere wetenschappen als gevolg van het feit dat één en hetzelfde wetenschappelijke onderzoek soms de potentie heeft om te worden gebruikt voor schade zowel als ten goede." (Miller, Selgelid, 2007).

Aandacht voor kennisveiligheid bij internationale samenwerking houdt onder meer

Bij medeplichtigheid aan de schending van mensenrechten gaat het altijd om het ontzeggen van fundamentele rechten

in dat die samenwerking niet leidt tot het (onbedoeld) delen van kennis en technologie op een wijze die een bedreiging kan vormen voor de (inter-)nationale veiligheid. Het voorkomen van medeplichtigheid aan ongewenste dual-use geeft hier invulling aan. Directe of indirecte oorzakelijke betrokkenheid bij ongewenste dual-use heeft tot gevolg dat de beoogde samenwerking niet doorgaat. In het geval van evaluatieve of symbolische medeplichtigheid, is een afgewogen moreel oordeel en voldoende schadebeperking nodig.

[5] Onafhankelijke, toegankelijke en betrouwbare wetenschap bevorderen

Onder dit artikel vallen drie beginselen die gaan over een autonome, toegankelijke en betrouwbare wetenschap. Het bevorderen van (5.1) de onafhankelijkheid van de universiteit, (5.2) de toegankelijkheid van wetenschap en (5.3) de betrouwbaarheid van wetenschappers. Alle drie staan zij in dienst van het mensenrecht op wetenschap en academische vrijheid.

[5.1] De onafhankelijkheid van de universiteit bevorderen

Universiteiten, instellingen voor wetenschappelijk onderzoek en wetenschappers dragen verantwoordelijkheid voor het beschermen van de autonomie van de wetenschap en de onafhankelijkheid van de universiteit, zodanig dat beslissingen over internationale samenwerking bij onderzoek en onderwijs alleen op wetenschappelijke gronden worden genomen, in dienst van het recht op wetenschap en academische vrijheid.

Het recht op wetenschap en academische vrijheid vraagt om een robuuste inbedding in een onafhankelijke universiteit. De onafhankelijkheid van de universiteit beschermt het recht op wetenschap en de academische vrijheid. Een onafhankelijke universiteit plaatst zich op afstand van heimelijke of transparante ideologische, politieke of economische beïnvloeding. Een onafhankelijke universiteit beslist zelf over haar onderzoeksprogramma als antwoord op vragen die uit de wereld-

gemeenschap worden gesteld. Dat geldt ook voor de internationale samenwerking die de universiteit en wetenschappers aan willen gaan. Wetenschappelijke motieven die steunen op wetenschappelijke vrijheid en het recht op wetenschap, moeten de doorslag geven bij het aangaan van een samenwerking. Om dat te doen is er een voldoende gevarieerd palet aan samenwerkingspartners nodig. Een palet met statelijke of niet-statelijke partners die mensenrechten, democratie, recht op wetenschap en academische vrijheid respecteren. Er moet wat te kiezen zijn.

De aandacht voor kennisveiligheid kan ook zorgen voor de bescherming van het recht op wetenschap en academische vrijheid. Wetenschappers werken in een competitief onderzoeksveld. Zij zijn voor hun loopbaan, onderzoek en onderwijs aangewezen op internationale samenwerking. Niet alleen financieel, maar ook om hoogwaardig onderzoek te doen. Ook zij moeten wat te kiezen hebben. Onafhankelijke wetenschappers zijn gebaat bij onafhankelijke universiteiten. Het helpt hen 'gemakkelijk geld' te weerstaan en zich alleen te laten leiden door wetenschappelijke motieven, in dienst van het recht op wetenschap en academische vrijheid. Wanneer een voorgenomen samenwerking de onafhankelijkheid van de universiteit vermindert, dan is dat een reden om af te zien van de samenwerking.

[5.2] Het geestelijke en stoffelijke belang van de onderzoekers bevorderen

Universiteiten en instellingen voor wetenschappelijk onderzoek hebben een verplichting tot het beschermen van de geestelijke en stoffelijke

belangen van de wetenschappelijke medewerkers, met het oog op het bevorderen van de toegankelijkheid van wetenschap en het mensenrecht op wetenschap.

Toegankelijke wetenschap gaat over het recht 'op toegang tot en het plukken van de vruchten van wetenschappelijke vooruitgang en haar (technologische) toepassingen'. Toegankelijke wetenschap bewaakt de voorwaarden daartoe. Het beschermen van geestelijke en stoffelijke belangen van onderzoekers moet ook in dat licht worden gezien. *General Comment 17 en 25* brengen nadrukkelijk naar voren dat dit wordt gezien als een waarborg van het recht op wetenschap.

Intellectual Property Right (IPR) is een juridische vorm om de geestelijke en stoffelijke belangen van de onderzoeker te beschermen. De bescherming van het geestelijke en stoffelijke belang van de wetenschapper, als schepper en uitvinder, wordt gezien als een algemeen geldend mensenrecht dat niet plaats- en tijdgebonden is en dat samenvalt met wetenschap als publiek eigendom (UN, 2005, 2020). IPR daarentegen is een plaats- en tijdgebonden juridisch recht op het privé-eigendom van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek (Plomer, 2015, 2022). Het waarborgen dat de IPR van de universiteit en de wetenschapper is samen met een beleid van *open access* en *open science* voorkomen dat resultaten van wetenschappelijk onderzoek uitsluitend benut worden voor commerciële doeleinden en economisch gewin. Zij waarborgen de toegankelijkheid van wetenschap en zijn daarmee dienstbaar aan het mensenrecht op wetenschap. Als het gaat om kennisveiligheid

Onafhankelijke wetenschappers zijn gebaat bij onafhankelijke universiteiten

bij internationale samenwerking zijn IPR direct relevant als juridisch instrument om ongewenste dual-use te voorkomen. Indirect zijn zij verbonden met de onafhankelijkheid van de onderzoeker en de universiteit, in zoverre dat beide een belangrijke institutionele voorwaarde zijn voor veilige internationale samenwerking. Wanneer het geestelijke of stoffelijke belang van de onderzoekers onvoldoende is beschermd, is dat een reden om af te zien van een samenwerking.

[5.3] Wetenschappelijke integriteit bevorderen

Universiteiten en instellingen voor wetenschappelijk onderzoek hebben een zorgplicht jegens hun wetenschappelijke medewerkers om omstandigheden te bevorderen, die voldoende beschermen tegen verleidingen die als gevolg van de internationale samenwerking kunnen ontstaan en inbreuk maken op de beginselen van wetenschappelijke integriteit: eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid.

Betrouwbare wetenschap, wetenschappelijke integriteit en het recht op wetenschap hangen nauw met elkaar samen. Wetenschappelijke integriteit is een waarborg voor betrouwbare wetenschap (KNAW, 2018). Wetenschap is betrouwbaar als niet-wetenschappers – van burgers tot politici en beleidsmakers en van patiënten tot zorgverleners en consumenten – kunnen vertrouwen op de wetenschappelijke inzichten waarmee zij werken. Betrouwbare wetenschap verzekert het mensenrecht op wetenschap.

Internationale samenwerking kan een wetenschapper in een situatie brengen waar de beginselen van wetenschappelijke integriteit onder druk komen te staan. In het bijzonder als deze samenwerking riskant is vanwege autoritaire statelijke of niet-statelijke partners. Het waarborgen van betrouwbare wetenschap door het bevorderen van omstandigheden die de integriteit van de wetenschapper beschermen, draagt bij aan een institutionele omgeving die veilige internationale samenwerking bevordert en de kans op bedoelde of onbedoelde medeplichtigheid vermindert. Wanneer wordt voorzien dat de wetenschappelijke integriteit van de wetenschapper door de samenwerking onder druk kan komen te staan, is dat een reden om van de samenwerking af te zien.

[6] Fair partnership bevorderen

Universiteiten, instellingen voor wetenschappelijk onderzoek en wetenschappers bevorderen fair partnership, waardoor recht wordt gedaan aan de autonomie van de partner in de beoogde samenwerking. Het betekent dat de partner in alle stadia van het onderzoek in staat wordt gesteld om (mede-)verantwoordelijkheid te nemen voor het verloop en de resultaten van het onderzoek.

Bij internationale samenwerking kunnen de belangen van partners uiteenlopen. Dat geldt zeker voor niet-statelijke business partners die vaak een aanzienlijk economisch belang hebben bij het beoogde wetenschappelijke onderzoek. Publieke, wetenschappelijke kennisbelangen en private economische

kennisbelangen lopen niet noodzakelijk gelijk op. Wanneer je samenwerkt met een niet-wetenschappelijke partner, komen er andere, niet-wetenschappelijke belangen in het spel. Bovendien kan het onderzoek ook diep ingrijpen in de organisatie van de partner. Dan wordt recht gedaan aan de partner als hij in staat wordt gesteld om in redelijke zin verantwoordelijkheid te kunnen nemen voor het verloop en de uitkomsten van het wetenschappelijke onderzoek. Dat alles behoort tot de beginselen van fair partnership.

Kennisveiligheid belast een beoogde samenwerking met thema's die niet gemakkelijk te bespreken zijn met een beoogde partner. Het scheppen van vertrouwen is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de betrokken wetenschappers, de universiteit en de beoogde partner. Het maakt het waarborgen van kennisveiligheid een gemeenschappelijke opgave. Als fair partnership te hoog gegrepen is, kan dat een reden zijn de samenwerking niet aan te gaan.

[7] Nadelen voor de loopbaan en het welzijn van de wetenschapper verminderen

De universiteiten en instellingen voor wetenschappelijk onderzoek hebben een zorgplicht jegens onderzoekers om hen te behoeden voor mogelijke risico's en schade bij internationale samenwerking en om compensatie te bieden als een samenwerking omwille van kennisveiligheid niet door kan gaan.

Universiteiten, zoals de TU Delft, hebben een zorgplicht tegenover hun medewerkers. Dat strekt zich ook uit tot het behoeden van

medewerkers voor risico's en schade bij het aangaan van internationale samenwerking. Het is te overwegen of dit als gevolg van de verscherpte aandacht voor kennisveiligheid ook zou moeten gelden als een beoogde samenwerking niet door kan gaan. Het is niet eerlijk om de gevolgen daarvan eenzijdig bij de (jonge) onderzoeker te leggen. Zo moeten universiteiten een helpende hand toesteken bij het zoeken naar compensatie voor een afgeblazen samenwerking.

De toegenomen aandacht voor kennisveiligheid begrenst, met reden, de mogelijkheden voor internationale samenwerking. Vooral voor onderzoekers die nog redelijk aan het begin van hun academische loopbaan staan, is dat een uitdaging. Enerzijds moeten zij voorkomen dat zij zich begeven in samenwerkingen die schadelijk uitpakken. Anderzijds worden zij belemmerd in hun mogelijkheden tot samenwerking en daarmee in hun carrière. Dit vraagt om extra aandacht voor deze medewerkers, zodat de lasten van kennisveiligheid binnen de universiteit evenwichtig verdeeld zijn.

[8] Gevoelens van uitsluiting en discriminatie verminderen

Universiteiten en instellingen voor wetenschappelijk onderzoek hebben een zorgplicht jegens studenten en wetenschappelijke medewerkers uit landen die onderwerp van discussie zijn wat betreft kennisveiligheid, om gevoelens van uitsluiting en discriminatie die het gevolg zijn van de aandacht voor kennisveiligheid, bij hen weg te nemen of te verminderen.

Kennisveiligheid heeft het doel ervoor te zorgen dat internationale samenwerking bij wetenschap en onderwijs op een veilige manier plaatsvindt. In de discussie over kennisveiligheid staat dit nadrukkelijk in de context van beginselen die het hart van de academische gemeenschap zelf raken: het recht op wetenschap en academische vrijheid. Deze maatgevende beginselen stichten de universiteit als een gemeenschap van wetenschappelijk onderzoek van vrije en gelijke studenten en wetenschappers. Een van de doelstellingen van kennisveiligheid is om deze gemeenschap te beschermen tegen het ondermijnen van wetenschappelijke vrijheid en het gevaar van zelfcensuur.

Aan Nederlandse universiteiten studeren en werken studenten en onderzoekers uit landen, bijvoorbeeld China, waarmee de internationale samenwerking als gevolg van kennisveiligheid onder druk staat. Het onbedoelde gevolg van de aandacht voor kennisveiligheid kan zijn dat zij zich door het debat onaangenaam

getroffen en uitgesloten voelen. Dat is vermoedelijk niet te voorkomen. Niettemin willen Nederlandse universiteiten inclusieve instellingen van onderwijs en onderzoek zijn, vrij van discriminatie. Daarom spannen de universiteiten zich in om gevoelens van uitsluiting en discriminatie als gevolg van de aandacht voor kennisveiligheid, te voorkomen en te verminderen.

5.3 Voorwaardelijke beginselen

[9] Due diligence, analyseren van risico's en toetsen aan wet- en regelgeving waarborgen

Universiteiten, instellingen voor wetenschappelijk onderzoek en wetenschappers zijn vanuit het oogpunt van kennisveiligheid en vanuit hun zorgplicht tegenover degenen met wie en voor wie zij een internationale samenwerking aan willen gaan, verplicht om op een passend niveau onderzoek te

doen naar due diligence, risico's op schending van mensenrechten, dual-use, wetenschappelijke integriteit en geldende wet- en regelgeving (export, sancties).

Voorwaardelijke beginselen zijn formele zorgvuldigheidsbeginselen, waaraan moet worden voldaan wil een oordeel over het al dan niet aangaan van een internationale samenwerking mogelijk zijn. Zij zijn belangrijk om voorzienbare schade aan betrokkenen te voorkomen. Dit is een zorgplicht van universiteiten ter bescherming van de rechten en belangen van studenten, wetenschappers, de faculteit, de universiteit, de samenwerkingspartners, de Nederlandse burgers, burgers in het partnerland, et cetera. Als er niet voldaan is aan de voorwaardelijke beginselen, is het niet mogelijk om te bepalen of een beoogde internationale samenwerking voldoende rekening houdt met rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen.

Bij iedere beslissing over internationale samenwerking waar kennisveiligheid in het geding is, moet voldoende informatie beschikbaar zijn over de beoogde partnerorganisatie (due diligence). Dat geldt ook voor informatie over risico's op medeplichtigheid aan het schenden van mensenrechten, ongewenste dual-use of inbreuk op wetenschappelijke integriteit. Hetzelfde geldt voor het inwinnen van informatie over toepasselijke wet- en regelgeving. Bij elkaar genomen levert dit de noodzakelijke informatie die voorwaardelijk is voor het beoordelen of een beoogde internationale samenwerking ook een veilige samenwerking is.

5.4 Een vuistregel: wel of geen samenwerking?

In het onderzoek naar de beslissingen die aan de commissie Integriteit Samenwerking Derden werden voorgelegd, groeide gaandeweg het inzicht in de zojuist besproken beginselen. Dit inzicht hielp om tot een zorgvuldige afweging te komen die recht deed aan alle betrokkenen. Deze morele beginselen leidden tot een vuistregel voor de beoordeling van beslissingen over het aangaan van internationale samenwerking als er twijfel bestaat over kennisveiligheid. Grofweg onderscheiden we drie typen uitkomsten: voorlopig niet aangaan van de samenwerking, niet aangaan van de samenwerking en wel aangaan van de samenwerking.

Voorlopig niet aangaan – Het is moreel onjuist om op dit moment een samenwerking aan te gaan, omdat voldoende informatie ontbreekt over due diligence, risico's op schending van mensenrechten, dual-use en wetenschappelijke integriteit of wet- en regelgeving. In dit geval is er niet voldaan aan de voorwaardelijke beginselen van zorgvuldige besluitvorming. Wanneer de noodzakelijke informatie beschikbaar komt, kan de samenwerking alsnog worden overwogen.

Niet aangaan – Het is moreel onjuist om de samenwerking aan te gaan omdat er een reële kans is om medeplichtig te worden aan de schending van mensenrechten, ongewenste dual-use, de aantasting van de onafhankelijkheid van de universiteit, betrouwbare wetenschap of wetenschappelijk integriteit. Het is niet mogelijk om voldoende

Voorwaardelijke beginselen zijn een zorgplicht van universiteiten

schadebeperkende maatregelen te treffen, die de kans op medeplichtigheid voldoende verminderen. Grofweg zijn het de richtinggevendende beginselen die zwaarder moeten wegen dan het recht op wetenschap en academische vrijheid.

Wel aangaan – Het is moreel juist om de samenwerking aan te gaan. Het recht op wetenschap en academische vrijheid moeten het zwaarste wegen. De richtinggevendende beginselen leggen onvoldoende gewicht in de schaal, of de mogelijke schade kan voldoende worden beperkt. Dit gaat alleen op als het gaat om het al dan niet aangaan van een samenwerking. In de casussen die we in de proeftuin hebben onderzocht, ging het vrijwel uitsluitend om de vraag of de samenwerking doorgang kon vinden of moest worden afgewezen. Het is mogelijk en waarschijnlijk dat in de toekomst ook beslissingen worden onderzocht, waar twee alternatieven voor samenwerking worden onderzocht en de vraag aan de orde is welke samenwerking het beste recht doet aan de ander. Dan zal blijken dat alle beginselen uit dit hoofdstuk in meer of mindere mate voor beide alternatieven kunnen pleiten. Het beste alternatief is het alternatief dat moreel juist is, dat het beste de rechten van alle betrokkenen beschermt en tot het grootste gemeenschappelijke belang leidt.

Wel of niet aangaan van de samenwerking?

- > **Voorlopig niet aangaan** – Het is moreel onjuist om op dit moment een samenwerking aan te gaan, omdat voldoende informatie ontbreekt over due diligence use, wet- en regelgeving en wetenschappelijke, risico's op schending van mensenrechten, dual integriteit.
- > **Niet aangaan** – Het is moreel onjuist om de samenwerking aan te gaan, omdat er reële risico's zijn. Zoals medeplichtig worden aan schending van mensenrechten, ongewenste dual-use, de aantasting van de onafhankelijkheid van de universiteit, betrouwbare wetenschap of wetenschappelijk integriteit.
- > **Wel aangaan** – Het is moreel juist om de samenwerking aan te gaan. Het recht op wetenschap en academische vrijheid moeten het zwaarste wegen. Boven genoemde argumenten spelen niet (voldoende) of de mogelijke schade kan voldoende worden beperkt.

Vooruitzichten

Advies 1 – Zorg voor een verantwoorde omgang met kennisveiligheid door een integrale benadering, waarbij sprake is van een moreel leerproces bestaande uit moreel beraad en moresprudentie, en een handhavingspraktijk bestaande uit preventief en repressief handhaven.

Advies 2 – Zorg voor een overzichtelijke structuur van moreel leren over beslissingen over kennisveiligheid en (internationale) samenwerking, dat recht doet aan de academische vrijheid van de wetenschapper, en tegelijk zorgt voor opschaling van moreel leren naar een hoger niveau als de complexiteit van de beslissing en de twijfel daarover toenemen en de morele kosten hoger worden.

Advies 3 – Zorg voor een moreel leerproces over kennisveiligheid, waarin er aandacht is voor het brede palet van morele vraagstukken, dat bij kennisveiligheid aan de orde is. Besteed ook aandacht aan kennisveiligheid en samenwerking met alle type partners bij wie morele vragen rondom kennisveiligheid kunnen spelen.

Advies 4 – Zorg voor een moreel leerproces over kennisveiligheid in het algemeen en kennisveiligheid bij internationale samenwerking in het bijzonder, waarbij ruimte is voor deelname door alle faculteiten van de TU Delft.

Advies 5 – Zorg voor een orgaan dat het interfacultaire morele leerproces kennisveiligheid organiseert, de kundige begeleiding van moreel beraad waarborgt, betrokkenen adviseert over kennisveiligheid en moresprudentie over kennisveiligheid ontwikkelt.

Advies 6 – Zorg voor een risicoanalyse van kennisveiligheid en weerbaarheid voor het opsporen van complexe en gevoelige risico's bij kennisveiligheid en internationale samenwerking. En als basis voor een screening, voorafgaand aan indiensttreding van medewerkers op kwetsbare functies en voor risicoprofielgesprekken na indiensttreding.

Advies 7 – Zorg voor een samenstelling van activiteiten, die gedurende de loopbaan van medewerkers zorgt voor een voortdurend

bewustzijn van de voetangels en klemmen van kennisveiligheid in het bijzonder bij (internationale) samenwerking.

Advies 8 – Zorg voor een normstellende en levende gedragscode kennisveiligheid die voor alle medewerkers duidelijk maakt wat er op het gebied van kennisveiligheid geboden en verboden is.

Advies 9 – Zorg voor een meldsysteem, als onderdeel van een integraal meldsysteem, waar medewerker of studenten een vermoeden van een schending of oneigenlijk handelen van medewerkers, studenten of derden op het gebied van kennisveiligheid, veilig kunnen melden.

Advies 10 – Zorg voor een zorgvuldige opvolging van meldingen met advies, onderzoek en disciplinaire maatregelen en integreer deze opvolging met andere vormen van integriteit

6. Vooruitzichten en aanbevelingen: werken aan kennisveiligheid

Het werk van de commissie Integriteit en Samenwerking Derden had tot doel een antwoord te vinden op de vraag welke bijdrage een moreel leerproces levert aan een verantwoorde omgang met internationale samenwerking en kennisveiligheid, zodat de zelfregulering en de onafhankelijkheid van de universiteit wordt beschermd en versterkt. In concreto ging het om de volgende vragen.

Levert het morele beraad bij het onderzoek van complexe beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid bouwstenen, zoals morele beginselen, die EWI kan gebruiken voor het ontwikkelen van een afwegingskader, dat breder binnen de TU Delft bruikbaar is?

Welke praktische waarde heeft de methodiek van het morele beraad als instrument voor zorgvuldige oordeelsvorming bij beslissingen over internationale samenwerking en kennisveiligheid?

Hoe kan een eventuele vaste commissie de wetenschappers die samenwerking met derden willen aangaan, adviseren en begeleiden?

In voorgaande hoofdstukken stonden we uitgebreid stil bij twee voornaamste resultaten die de proeftuin Integriteit Samenwerking Derden heeft opgeleverd. Ten eerste: inzicht in het kerndilemma van kennisveiligheid versus de

begrenzing van het recht op wetenschap en de academische vrijheid. Ten tweede: een overzicht van de morele beginselen die bij internationale samenwerking en kennisveiligheid op het spel staan en die bij beslissingen moeten worden gewogen. Die hoofdstukken geven antwoord op de eerste twee vragen.

In dit hoofdstuk pakken we de derde vraag op. Gesteund door de ervaring in de proeftuin, zetten we een stap verder. We schetsen de vooruitzichten die richtinggevend zijn voor een integrale benadering van kennisveiligheid en wetenschappelijk onderzoek. Dat doen we door de contouren te schetsen van een integriteitssysteem voor internationale samenwerking en kennisveiligheid met een moreel leerproces, een preventieve cyclus en een repressief apparaat. Voorafgaand aan de bespreking van deze contouren geven we een korte beschouwing over wat we zien als het hart van de opbrengst van de proeftuin: just science, zelfbegrenzing en zelfregulering.

6.1 Just science en kennisveiligheid: leren en handhaven

De Duitse filosoof Hans Jonas argumenteerde dat in een wereld gedomineerd door wetenschap en technologie de ethiek van morgen geen voortzetting kan zijn van de ethiek van gisteren. Het is een wereld van *unintended consequences*, ofwel onbedoelde gevolgen, waarin we zeker weten dat deze zich zullen voordoen, maar we weten niet wanneer en hoe. Nog minder wat daarop nu

ons antwoord moet zijn (Jonas, 1979; Vallor, 2022). Kennis(on)veiligheid is zo'n onbedoeld gevolg. De proeftuin van de commissie Integriteit Samenwerking Derden bracht ons op het spoor van wat we 'gerechte wetenschap' noemen: just science. Het werk van de commissie liet zien dat wetenschap grenzen aan zichzelf kan stellen. Niet door zich te voegen naar een ideologische opvatting van het goede leven – zij het Christelijk, Islamitisch, Joods, Humanistisch, Communistisch of Scientistisch – maar door zich te onderwerpen aan de gerechtigheid als morele oordeelsmaat.

Just science staat voor een wetenschapspraktijk die zich zo organiseert dat zij kan waarborgen dat wetenschappelijk onderzoek recht doet aan mensen, dieren, de natuur en organisaties met wie en voor wie zij werkt – nu en tot in de verre toekomst.

Just science is wetenschap in dienst van gerechtigheid. Het staat voor wetenschappelijk onderzoek en onderwijs waarbij wetenschappers zich steeds de vraag stellen of hun onderzoek en onderwijs recht doen aan de ander. Gezien de globale werking van wetenschappers en gezien de tijdshorizon van wetenschap, die een gewoon mensenleven ruim overschrijdt, is dat geen geringe opgave. Het is zeker geen opgave waar wetenschappers individueel tegen zijn opgewassen, gemeenschappelijk zijn ze dat wel (Ehni, 2008; Miller & Selgelid, 2007). De proeftuin van de commissie Integriteit Samenwerking Derden was een

prototype van een morele dialoog en heeft laten zien wat een morele leergemeenschap van wetenschappers vermag. De wetenschappers van de TU Delft gaven zich in de proeftuin niet alleen rekenschap van de morele kanten van internationale samenwerking en kennisveiligheid. Het onderzoek leidde ook tot een scherper inzicht in de morele opdracht van de TU Delft als moderne research university. De codex van morele beginselen bij internationale samenwerking en kennisveiligheid is daarvan een sprekend voorbeeld.

Just science vraagt bij internationale samenwerking en kennisveiligheid echter niet alleen om de organisatie van een moreel leerproces, maar ook om een systemische benadering waarin aandacht is voor het beschermen tegen verleidingen, valse beschuldigingen van oneigenlijke gedragingen of schendingen, en tegen druk, schending of dreiging door derden (preventieve cyclus). Het vraagt ook om zorg voor zo veel mogelijk meldingen van vermoedens van schendingen en de zorgvuldige opvolging van deze meldingen. Kortom: om preventief en repressief handhaven.

Net als het morele leerproces dient de handhavingspraktijk integraal georganiseerd en geborgd te zijn en niet af te hangen van (een reactie op) incidenten en de wisselende aandacht van stakeholders, personen of organisatieonderdelen. Kennisveiligheid volgt in grote lijnen de ontwikkeling van integriteitsvraagstukken die al eerder aandacht binnen universiteiten vroegen: zakelijke integriteit (bijvoorbeeld omgaan met nevenfuncties en persoonlijke belangen), wetenschappelijke

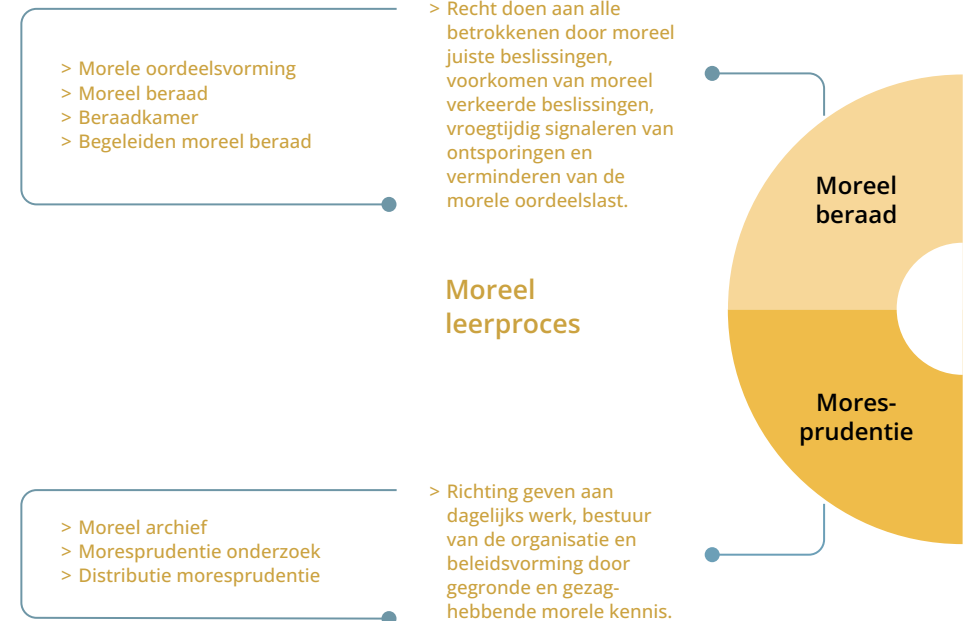
integriteit en ongewenst gedrag. Dat brengt ons bij ons eerste advies dat uitzicht biedt op een integrale benadering van kennisveiligheid.

Advies 1 – Zorg voor een verantwoorde omgang met kennisveiligheid door een integrale benadering waarin sprake is van een moreel leerproces, bestaande uit moreel beraad en moresprudentie, en uit een handhavingspraktijk bestaande uit preventief en repressief handhaven.

In het vervolg van dit hoofdstuk gaan we achtereenvolgens in op het morele leerproces, een vervolg op de proeftuin Integriteit Samenwerking Derden (6.2). Daarna bespreken we de preventieve handhaving en het voorkomen en beschermen ‘aan de voorkant’ (6.3). Ten slotte gaan we in op repressie (6.4). Bij ieder van deze onderdelen van deze integrale aanpak bieden we – voortbouwend op de commissie Integriteit Samenwerking Derden – vooruitzichten en hoe deze in de universiteit handen en voeten kunnen krijgen.

6.2 Het morele leerproces over kennisveiligheid

De proeftuin Integriteit Samenwerking Derden heeft laten zien dat het morele leerproces een waardevolle en onmisbare bijdrage levert aan een verantwoorde omgang met kennisveiligheid. Het combineerde de twee belangrijke onderdelen van het morele leerproces: het morele beraad en de moresprudentie. Dat biedt goede aanknopingspunten voor andere universiteiten en

Figuur 5.

instellingen voor wetenschappelijk onderzoek, die vorm willen geven aan zelfregulering in een verantwoorde omgang met kennisveiligheid.

De ervaring met de proeftuin biedt ook uitzicht op een vervolg van de proef met het morele leerproces en geeft aanknopingspunten hoe een gestructureerd moreel leerproces kennisveiligheid er, als vervolg op de pilot, uit kan zien.

Naar kennisveiligheid als *bottom up* moreel leerproces

Het initiatief voor het aangaan van internationale samenwerking ligt veelal bij onderzoekers die daarin mogelijkheden zien voor veelbelovend onderzoek, voor hun academische loopbaan en voor het aanboren van fondsen voor onderzoek en publicatie. Van alle wetenschappers mag worden verwacht dat zij in overleg met collega's een zelfstandig moreel oordeel vormen over de morele juistheid en rechtmatigheid van de samenwerking die hen voor ogen staat. Dat is een belangrijk aspect van hun academische verantwoordelijkheid en het contrapunt van academische vrijheid. Academische vrijheid vraagt dan ook dat het morele leerproces over internationale samenwerking en kennisveiligheid de wetenschapper ondersteunt om, na collegiaal beraad en ingewonnen advies, de juiste afweging te maken en met weloverwogen voorstellen voor samenwerking te komen. Naarmate de beoogde samenwerking complexer en problematischer wordt, de twijfel toeneemt en de morele kosten hoger worden, moet het morele leerproces erin voorzien dat het morele onderzoek van de beoogde samen-

werking wordt opgeschaald. Dat brengt ons bij het tweede advies over de inrichting van dit morele leerproces.

Advies 2 – Zorg voor een overzichtelijke structuur van moreel leren over beslissingen over kennisveiligheid en (internationale) samenwerking, dat recht doet aan de academische vrijheid van de wetenschapper, en tegelijk zorgt voor opschaling van moreel leren naar een hoger niveau als de complexiteit van de beslissing en twijfel daarover toenemen en de morele kosten hoger worden.

Figuur 6 biedt een overzicht van dit morele leerproces.

- > De onderzoeker als startpunt – Beslissingen over het voornemen tot internationale samenwerking liggen allereerst bij de onderzoeker. De onderzoeker komt, na beraad met collega's en in samenspraak met specialisten in kennisveiligheid, tot een inschatting van risico's en een morele afweging. De onderzoeker doet een weloverwogen voorstel aan de decaan. De onderzoeker kan ook verzoe-ken het voorstel voor te leggen aan de universitaire Morele Beraadkamer Kennisveiligheid.
- > De decaan en de faculteit – De decaan toetst de voorgenomen beslissingen op deugdelijk vooronderzoek en morele twijfel en legt deze desgewenst voor aan de experts van het orgaan Kennisveiligheid, bestaande uit specialisten op het gebied van internationale samenwerking en kennisveiligheid. Indien gewenst, vraagt de decaan om een moreel beraad door de Morele Beraadkamer Kennisveiligheid.

Figuur 6.

- > Morele Beraadkamer Kennisveiligheid – Het morele beraad over casussen met betrekking tot kennisveiligheid, die worden aangedragen door de faculteiten of onderzoekers, vindt plaats in de universitaire Morele Beraadkamer Kennisveiligheid. Deze beraadkamer staat onder verantwoordelijkheid van een orgaan kennisveiligheid. De beraadkamer bestaat uit vaste leden van de wetenschappelijke staf en interne specialisten. Bij het onderzoek van een beslissing wordt de beraadkamer aangevuld met tijdelijke leden die direct betrokken zijn bij de voorgenomen samenwerking.
- > Orgaan kennisveiligheid - Het orgaan kennisveiligheid, bij de TU Delft 'Team Kennisveiligheid', adviseert wetenschappers, decanen en het College van Bestuur over kennisveiligheid. Het team zorgt voor de organisatie en de begeleiding van moreel beraad, advies aan betrokkenen naar aanleiding van het morele beraad en de opbouw van het morele archief kennisveiligheid en moresprudentie.

Naar een brede benadering van kennisveiligheid

Kennisveiligheid heeft niet alleen betrekking op internationale samenwerking. Kennisveiligheid gaat ook over de ondermijning van de (inter)nationale veiligheid, de rechtsorde, de rechtsstaat en de democratie, door de ongewenste overdracht van sensitieve kennis en technologie. Verder gaat het over de ondermijning van de academische vrijheid door de openlijke en heimelijke beïnvloeding en inmenging van statelijke en niet-statale actoren in het hoger onderwijs en de wetenschap en de medeplichtigheid van wetenschappelijk

onderzoek aan de schending van mensenrechten. Dit hele palet van onderwerpen zou in het vervolg van de proeftuin aan bod moeten komen.

Kennisveiligheid en internationale samenwerking betreft ook niet alleen aan China verbonden statelijke en non-statale partners. In het vervolg op de pilot moet er ook ruimte zijn om samenwerking met andere partners aan een moreel oordeel te onderwerpen, als het kennisveiligheid betreft. Vandaar het tweede advies dat uitzicht biedt op een integrale benadering van kennisveiligheid.

Advies 3 – Zorg voor een moreel leerproces over kennisveiligheid, waarin er aandacht komt voor het brede palet van morele vraagstukken dat bij kennisveiligheid aan de orde is. Besteed ook aandacht aan kennisveiligheid en samenwerking met alle type partners bij wie morele vragen rondom kennisveiligheid kunnen spelen.

Naar een interfacultair moreel leerproces kennisveiligheid

Uit de proeftuin Integriteit Samenwerking Derden leiden wij af dat kennisveiligheid in het algemeen en kennisveiligheid en internationale samenwerking voor alle faculteiten van de TU Delft een belangrijk vraagstuk is. Dat pleit ervoor om de proeftuin en het morele leerproces kennisveiligheid uit te breiden tot alle faculteiten van de TU Delft en daar een passende, ondersteunende organisatie voor in het leven te roepen. Dat brengt ons bij ons vierde advies.

Advies 4 – Zorg voor een moreel leerproces over kennisveiligheid in het algemeen en kennisveiligheid bij internationale samenwerking in het bijzonder, waarbij ruimte is voor de deelname van alle faculteiten van de TU Delft.

Bij deze uitbreiding van het morele leerproces kennisveiligheid past een organisatiestructuur die kan voortbouwen op de ervaringen die in de proeftuin zijn opgedaan. De structuur moet ervoor zorgen dat bij omstreden en twijfelachtige beslissingen over een beoogde

internationale samenwerking en kennisveiligheid, deze beslissing altijd onderwerp kan zijn van een moreel beraad, dat dit morele beraad kundig begeleid wordt, dat het leidt tot een goed afgewogen advies aan betrokkenen en dat het leidt tot moresprudentie. Daarover gaat het volgende advies.

Advies 5 – Zorg voor een orgaan dat het interfacultaire morele leerproces kennisveiligheid organiseert, de kundige begeleiding van moreel beraad waarborgt, betrokkenen adviseert over kennisveiligheid en moresprudentie over kennisveiligheid ontwikkelt.

6.3 De preventieve handhaving: beschermen en voorkomen 'aan de voorkant'

De preventieve handhaving is gericht op het beschermen van medewerkers van de universiteit tegen onbewuste overtredingen van regels, en tegen verleidingen, valse beschuldigingen en de druk en dreiging van derden, zoals criminele organisaties en statelijke en

niet-statelijke actoren, die wetenschap en kennis willen misbruiken voor oneigenlijke doelen.

Hoewel op de meeste universiteiten wordt nagedacht over preventie op het gebied van kennisveiligheid en (internationale) samenwerking, gebeurt dit veelal niet systematisch. Ook onderlinge uitwisseling laat nog vaak te wensen over. Risicoanalyse en risico-beheersing blijven ook vaak achterwege. Om te voorkomen dat kennisveiligheid pas een

thema wordt nadat schendingen zijn begaan of vermoedens daarvan zijn gerezen, stellen we de volgende ontwikkelrichtingen voor:

- > Ontwikkeling en uitvoering van een risico-analyse kennisveiligheid en weerbaarheid.
- > Ontwikkeling en uitvoering van praktisch instrumentarium screening en post-benoeming.
- > Loopbaanlange bewustwording van onboarding via werkoverleg en personeelsgesprekken tot exit.

Risicoanalyse kennisveiligheid en weerbaarheid

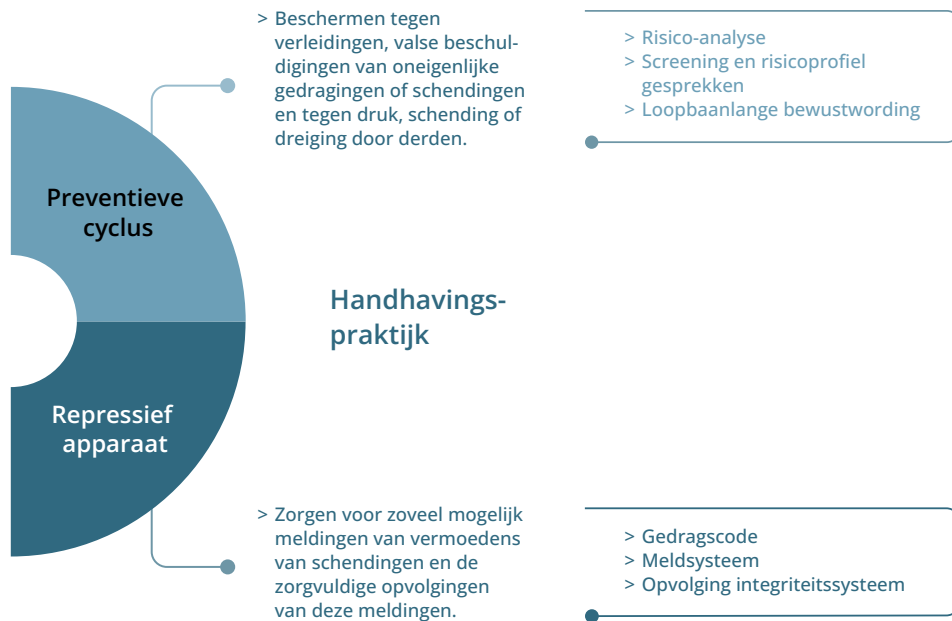
Universiteiten hebben behoefte aan een beter inzicht in hun specifieke risico's op het gebied van kennisveiligheid en internationale samenwerking. Waar doen die kwetsbaarheden zich met name voor? Waar laat de weerbaarheid te wensen over? Wat zijn de risicovolle processen? Welke statelijke en niet-statelijke partijen hebben belang bij kennis van de universiteit? Wat is hun modus operandi? Waar, hoe en bij wie vindt benadering, heimelijke beïnvloeding, druk of dreiging plaats? Hoe weerbaar zijn onze medewerkers en studenten? Hoe kunnen we die weerbaarheid vergroten? Hoewel binnen de meeste universiteiten een globaal beeld bestaat – meestal vanuit incidenten en vermoedens uit het verleden – ontbreekt het aan een integraal en vroegtijdig beeld. Dat staat het tegengaan en de bescherming in de weg. Universiteiten hebben behoefte aan een specifiek instrument voor risicoanalyse, dat zij zelfstandig, maar liever gezamenlijk, kunnen ontwikkelen en inzetten.

Universiteiten kunnen bij de ontwikkeling van een eigen instrumentarium gebruikmaken van al langer bestaande instrumenten die door de jaren heen werden ontwikkeld en ingezet bij het opsporen van complexe en gevoelige (integriteits)risico's. Die werden veelal ingezet bij organisaties zoals gemeenten, het ministerie van Defensie, de Koninklijke Militaire Academie en de Nationale Politie bijvoorbeeld. Voor risico's op het gebied van kennisveiligheid bij universiteiten is er naast dergelijke bestaande technieken (en de ervaring daarmee) ook samenwerking mogelijk met ketenpartners zoals de AIVD, de politie en onderdelen van Defensie. Ook een reconstructie van eerdere incidenten helpt het instrumentarium te focussen. Gezamenlijke uitvoering met andere universiteiten zorgt voor efficiëntie, voor zicht op wat inherente en wat universiteits-specifieke risico's zijn en biedt de mogelijkheid voor gezamenlijke (beheers)maatregelen.

Advies 6 – Zorg voor een risicoanalyse kennisveiligheid en weerbaarheid voor het opsporen van complexe en gevoelige risico's bij kennisveiligheid en internationale samenwerking. Gebruik de risicoanalyse als basis voor screening voorafgaand aan indiensttreding van medewerkers op kwetsbare functies en voor risico-profielgesprekken na indiensttreding.

Screening en post-benoemings-instrument bij kwetsbare functies

Het wordt steeds gangbaarder om in de zogenaamde pre-benoemingsfase ook vanuit kennisveiligheid vragen te stellen voorafgaand

Figuur 7.

aan indiensttreding. Indien proportioneel en relevant, worden deze vragen vaak beschouwd als een vorm van screening. Onze ervaring leert dat de ontwikkeling van werkbare post-benoemingsinstrumenten bij veel universiteiten nog in de kinderschoenen staat. In andere organisaties, bijvoorbeeld lokale overheden (wethouders en burgemeesters), financiële instellingen, maar ook bij Defensie en de Nationale Politie, is het inmiddels gebruikelijk om voor de meest kwetsbare functies na benoeming een risicoprofielgesprek met een onafhankelijke adviseur te houden. Het gaat niet om screening, maar om een advies dat niet zelden problemen in de toekomst helpt te

voorkomen. Zo kunnen mensen op kwetsbare functies op het gebied van kennisveiligheid (wat blijkt uit de risicoanalyse) worden geadviseerd over maatregelen die ze in hun privéleven kunnen treffen om benadering of chantage te voorkomen, over meer of minder verenigbare nevenfuncties, beleggingen en contacten, en hoe ze kunnen omgaan met uitnodigingen, privéomstandigheden en de druk uit een bestaand netwerk.

Loopbaanlange bewustwording

Kennisveiligheid en (internationale) samenwerking vraagt, net als alle andere aspecten van integriteit, structurele aandacht. Het is geen kwestie van het opsturen van een

gedragscode, van een kortdurend project, van postercampagnes of van aandacht op intranet na een incident. Het vraagt om aandacht en bewustwording tijdens de gehele loopbaan. Te beginnen bij het begin. Voor de benoeming, bij de werving en selectie, en vlak na de benoeming voor de meest kwetsbare functies een risicoprofielgesprek. En daarna regelmatig in het reguliere werkproces: tijdens werkoverleggen, morele beraden, personeelsgesprekken en trainingen. Ook in exitgesprekken zouden kennisveiligheid en de ervaringen van de medewerker voldoende aandacht moeten krijgen.

Advies 7 – Zorg voor een samenstelling aan activiteiten, die gedurende de loopbaan van medewerkers zorgen voor een voortdurend bewustzijn van voetangels en klemmen van kennisveiligheid en in het bijzonder ook bij (internationale) samenwerking.

6.4 Repressie: heldere normen, veilig melden en zorgvuldig omgaan met vermoedens

Waar de preventieve handhaving gericht is op het zo veel mogelijk beheersen van risico's en het voorkomen van schendingen, is de repressieve kant van de handhaving erop gericht om schendingen en vermoedens zo veel en zo vroegtijdig mogelijk gemeld te krijgen en zorgvuldig (en proportioneel) op te volgen. Dat vraagt allereerst om een laagdrempelig en veilig meldsysteem en vervolgens ook om goed geëquipeerde opvolging. Daar behoort oriënterend en disciplinair onderzoek tot de mogelijkheden en in uiterste gevallen kunnen ook sancties worden

opgelegd. Net als de meeste universiteiten heeft de TU Delft al een repressief apparaat op het gebied van zakelijke en sociale integriteit: fraude, belangenverstremming en ook diverse vormen van ongewenst gedrag. Waar in het verleden steeds aparte silo's ontstonden voor de melding en opvolging van meldingen op deze terreinen, worden deze terecht op de meeste universiteiten steeds integraler. De TU Delft beschikt over een onafhankelijk Integrity Office, waar professionals werken aan beleid, advies en zorgvuldige opvolging op het gebied van repressie. Deze integrale aanpak heeft grote voordelen voor de kwaliteit en vindbaarheid. Melders hoeven zich niet langer af te vragen bij welk loket ze terecht kunnen.

Risicoprofielgesprek

Een risicoprofielgesprek is een vertrouwelijk adviesgesprek met de persoon die de kwetsbare functie gaat uitvoeren. In dit gesprek dat meestal meer dan twee uur in beslag neemt, komen relevante zaken uit het persoonlijke leven en de historie van de persoon aan de orde met de focus op risico's. De persoon krijgt aanbevelingen ter beheersing van de persoonlijke risico's. De gesprekken zijn uiterst vertrouwelijk en gericht op het vergroten van weerbaarheid. De meeste ervaring is opgedaan in het lokale bestuur waar een vorm van post-benoemingsadvies inmiddels bij een groot aantal gemeenten wordt uitgevoerd.

Silo's

Met silo's wordt bedoeld dat zich in de loop der tijd naast elkaar, los van elkaar staande systemen hebben ontwikkeld, die omgaan met bijvoorbeeld zakelijke integriteit, sociale veiligheid en wetenschappelijke integriteit, terwijl deze inhoudelijk en functioneel veel overlap kennen. Door het bestaan van losstaande silo's ontstaat nogal eens overlap, overcomplexiteit en onduidelijkheid.

Voor de toekomst stellen we ons de volgende ontwikkelrichtingen voor:

- > **Normstellende en levende gedragscode.** Hierin krijgt kennisveiligheid zijn beslag.
- > **Veilig meldsysteem.** Helder en laagdrempelig, geïntegreerd met de al aanwezige infrastructuur.
- > **Zorgvuldige opvolging.** Bij voorkeur in een geïntegreerd integriteitsorgaan.

Normstellende en levende gedragscode kennisveiligheid

Een gedragscode Kennisveiligheid heeft belangrijke preventieve effecten, omdat daarmee 'per ongelukjes' en onbewuste overtredingen worden voorkomen. Een gedragscode is daarnaast het begin van repressie en ook handhaven. Met de code wordt immers de norm gesteld. Zo is voor eenieder helder wat op het gebied van kennisveiligheid en internationale samenwerking geboden en verboden is. Naast het belangrijke preventieve effect, maakt de code ook melden, opvolging en eventueel onderzoek beter mogelijk, in geval de geboden en verboden overtreden of geschonden worden.

Advies 8 – Zorg voor een normstellende en levende gedragscode die voor alle medewerkers duidelijk maakt wat er op het gebied van kennisveiligheid geboden en verboden is.

Een goede gedragscode heeft een heldere link met de missie en visie van de universiteit. Er worden maatgevende, richtinggevende en voorwaardelijke beginselen in opgenomen en de regels worden helder verwoord en toegelicht. De meest succesvolle gedragscodes zijn tot stand gekomen of aangescherpt samen

met medewerkers en studenten. Daarnaast hoort er ook een bewustwordingsprogramma bij, dat medewerkers en studenten een loopbaan of leerbaan lang op gezette tijden confronteert en laat nadenken over geboden en verboden bij kennisveiligheid. Om wildgroei aan gedragscodes te voorkomen kun je overwegen, en verdient het in de meeste gevallen de voorkeur, om kennisveiligheid op termijn op te nemen als onderdeel van een meer integrale code.

Veilig meldsysteem – integreren met aanwezige infrastructuur

Medewerkers en studenten die rondlopen met het vermoeden dat er een schending heeft plaatsgevonden op het gebied van kennisveiligheid en internationale samenwerking, of die zijn benaderd door een derde partij met oneigenlijke motieven of getuige zijn geweest van een incident, moeten laagdrempelig de weg naar een luisterend oor vinden. Meestal wordt ervan uitgegaan dat zij in eerste instantie terecht moeten kunnen bij hun begeleider of leidinggevende. En als dat niet kan, bij een specialist of bijvoorbeeld een onafhankelijk integriteitsbureau. De eerstelijnsopvang wordt gevormd door vertrouwenspersonen met wie zonder consequenties en veilig kan worden gesproken en die meedenken over het al dan niet doen van een officiële melding. Het moet helder zijn hoe melders zijn beschermd, waar ze terecht kunnen en hoe wordt omgegaan met vertrouwelijke en anonieme meldingen. Als vertrouwenspersonen onvindbaar zijn, of als er onduidelijkheid is over welk vertrouwenspersoon waarover gaat, dan tempert dat de bereidheid om te melden. En dat zorgt ervoor dat ongewenste situaties voortduren.

Advies 9 – Zorg voor een meldsysteem, als onderdeel van een integraal meldsysteem, waar medewerkers of studenten een vermoeden van een schending of oneigenlijk handelen van medewerkers, studenten of derden op het gebied van kennisveiligheid, veilig kunnen melden.

Vanuit onze ervaring adviseren wij om een meldsysteem kennisveiligheid onderdeel te maken van een integraal meldsysteem. Een systeemanalyse kan de verschillende bestaande meldkanalen en functies inzichtelijk maken en een beeld geven van de opzet, bekendheid en benaderbaarheid van het meldsysteem. Ook helpt deze analyse om het meldsysteem te verbeteren. Idealiter is er sprake van een 'single point of entry', waar studenten en medewerkers met alle soorten vermoedens en meldingen terecht kunnen, met daarbij, afhankelijk van de aard en situatie, een passend vervolg. Ook voor zaken die kennisveiligheid betreffen. Dat betekent dat de ontwikkeling eerder in de richting van een integraal meldsysteem gaat, dan naar specifieke vertrouwenspersonen en meldpunten kennisveiligheid. De ervaring leert dat zakelijke integriteit, ongewenst gedrag en inbreuken op kennisveiligheid nogal eens in combinatie voorkomen, gemeld worden en opvolging vragen.

Zorgvuldige (repressieve) opvolging en onderzoek: waar dat kan, geïntegreerd en centraal

Wij adviseren om de inrichting van de opvolging van meldingen, zoals adviezen, onderzoeken en uiteindelijk disciplinaire maatregelen, te integreren met andere

vormen van integriteit. De voordelen van een geïntegreerde (repressieve) opvolging liggen bij zaken als efficiëntie, kwaliteit, onafhankelijkheid en eenduidigheid. Een centraal orgaan kan bijvoorbeeld voorkomen dat bepaalde schendingen, of schendingen in bepaalde onderdelen van de organisaties, zwaarder of juist minder zwaar worden beoordeeld. En bovendien kunnen experts van een centraal orgaan door schaalgrootte voldoende 'vliegen' maken.

Advies 10 – Zorg voor een zorgvuldige opvolging van meldingen met advies, onderzoek en disciplinaire maatregelen, en integreer deze opvolging met andere vormen van integriteit.

Slotwoord

“Wegen ontstaan, doordat we ze gaan”, schreef Franz Kafka een eeuw geleden. Dat is voor het doornige pad van internationale samenwerking en kennisveiligheid niet anders. In de proeftuin Integriteit Samenwerking Derden hebben we de vraag proberen te beantwoorden of moreel beraad en morele oordeelsvorming de TU Delft kunnen helpen bij een verantwoorde, zelfregulerende omgang met kennisveiligheid. De opbrengst van de proeftuin was meer dan bemoedigend.

Morele oordeelsvorming blijkt een grondige methode om koers te houden

Internationale samenwerking en kennisveiligheid draaien om de inperking van het mensenrecht op wetenschap en academische vrijheid. Dat zijn echter de stichtende beginselen van iedere universiteit. De inperking daarvan is alleen gerechtvaardigd als andere beginselen

van internationale samenwerking en kennisveiligheid zwaarder wegen. Om dat te kunnen beoordelen is moreel onderzoek nodig. Morele oordeelsvorming en moreel beraad blijken een grondige en respectvolle methode van onderzoek om koers te vinden en te houden bij internationale samenwerking. Het wijst de weg en houdt mensen heel.

Sinds de start van de proeftuin begin 2022 zijn de internationale verhoudingen door de Russische invasie in Oekraïne ingrijpend en dramatisch veranderd. Meer dan ons lief is, worden we met de neus op de feiten gedrukt dat kennis en technologie, bedoeld voor een rechtvaardige en vreedzame wereld, worden ingezet in wapentuig van een mensenrecht schendende natie. De acute dreiging van misbruik van wetenschap en technologie, waarvoor dual-use een onschuldig codewoord is, zet een premie – niet zozeer op het recht op wetenschap – maar op het voorkomen van lijden door wetenschap. De proeftuin Integriteit Samenwerking Derden heeft de blik gescherpt voor de grote betekenis van de onafhankelijke universiteit als poortwachter van het mensenrecht op wetenschap én tegen de ondermijning van veiligheid, rechtsstaat, democratie en grondrechten. Recht doen aan de ander, mensenrecht en gerechte wetenschap – *just science* – horen bij elkaar. Moreel leren en preventief en repressief handhaven kunnen ervoor zorgen dat internationale samenwerking altijd recht doet aan alle betrokkenen – waar ook ter wereld, nu en in de toekomst.

Glossarium moreel leerproces

Moreel beraad	Methodisch en collegiaal moreel onderzoek naar de morele juistheid van een (voorgenomen) handeling of beslissing.
Moreel oordeel	De uitkomst van een moreel beraad, waarin een handeling of beslissing op haar morele juistheid is onderzocht.
Morele oordeelsvorming	De methode en het proces van collegiaal moreel onderzoek met de gerechtigheid als oordeelsmaat als maatstaf en de '7 stappen' als procedure voor moreel onderzoek.
7-stappen procedure	Procedure voor morele oordeelsvorming in een moreel beraad. Het doel is om via 7 stappen te komen tot een eenduidige beslissing waarin alle rechten en belangen van betrokkenen zijn gewogen en de schade zo veel mogelijk is goedge maakt, verminderd of gecompenseerd.
Gerechtigheid	De maatstaf aan de hand waarvan wordt beoordeeld of een handeling of beslissing moreel juist is. De meest algemene formulering van de maatstaf is dat een handeling of beslissing recht moet doen aan de ander.
Moreel juist	Een handeling of beslissing is moreel juist als deze in overeenstemming is met gerechtigheid als oordeelsmaat: als de handeling of beslissing recht doet aan de ander, ofwel voldoende rekening houdt met rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen.

Rechten	Een recht stelt een minimum van een belang vast dat voorwaardelijk is voor een waardig leven. De erkenning van het recht van een betrokkene schept een verplichting voor anderen om dit recht te beschermen. Rechten kunnen worden geschonden. In de vorming van een moreel oordeel wegen rechten zwaarder dan belangen.
Belangen	Belangen wijzen naar de voor- of nadelen voor betrokkenen, nu of in de toekomst. Aan belangen kan al dan niet worden tegemoetgekomen. Belangen kunnen worden geschaad.
Betrokkenen	Alle personen en instanties die door een handeling of beslissing nu of in de toekomst in hun recht, belang of wens geraakt worden.
Moreel archief	Het morele archief is de geordende en verrijkte verzameling van alle morele oordelen, zoals onderzocht in een moreel beraad. Het morele archief is belangrijk voor het onderzoek in het morele beraad, omdat de onderzochte beslissing of handeling vergeleken worden met eerder onderzoek. Het morele archief is onmisbaar voor de vorming van moresprudentie.
Moresprudentie	Moresprudentie is gegronde, gezaghebbende en richtinggevende morele kennis. Zij steunt op aan de praktijk ontleende morele oordelen, op onderzoek met gebruik van de methode morele oordeelsvorming en op gerechtigheid als morele oordeelsmaat, getoetst aan relevante literatuur, theorie en onderzoek.

Geraadpleegde literatuur en documenten

Literatuur

Kennisveiligheid

Appelbaum, R.P., Cao, C., Han, X. Parker, R., Simon, D. (2018), *Innovation in China. Challenging the Global Science and Technology System*. Cambridge: Polity Press.

Douglas, M. Wildavski, A. (1982), Risk and culture. *An essay on the selection of technological and environmental dangers*. Berkely: University of California Press.

Medeplichtigheid en verantwoordelijkheid

Birnbacher, D. (2006), *Bioethik zwischen Natur und Interesse*. Frankfurt: Suhrkamp.

Ehni, H-J. (2008), 'Dual use and the ethical responsibility of scientists'. *Archivum Immunologiae et Therapiae Experimentalis*. 2008, 56.

EARTO (2014), The TLR Scale as a Research & Innovation Policy Tool, EARTO Recommendations. Brussels: EARTO.

Héder, M. (2017), 'From NASA to EU: the evolution of the TLR scale in Public Sector Innovation'. In: *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, Volume 22(2), 2017.

Miller, S., M.J. Selgelid (2007), 'Ethical and Philosophical Consideration of the Dual use Dilemma in the Biological Sciences.' *Science and Engineering Ethics*, (2007), 13.

Moreel leerproces en moreel onderzoek

Appiah, K.A. (2008), *Experiments in Ethics*. (Cambridge (Mass.): Harvard University Press.

Argyris, C. McLain-Smith, Putnam, R. (1985), *Action Science*. San Francisco: Jossey Bass.

Ashcroft, R., Lucassen, A., Parker, M., Verkerk,

M., Widdershoven, G. (2005), *Case Analysis in Clinical Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.

De Jong, L. Geraedts, F. Meij, R. (2006), 'Procedure voor het morele oordelen.' In: Delnoij, J, Laurier, J., Geraedts, F. (2006).

De Jong, L., Meij, R. Moerman, I. (2016), 'Social work en morele oordeelsvorming'. In: Verhaar, H. Berk, M., Van den Bergh, J. (2016), *A new cup of T. Social work in innovation*. Hilversum: Concept.

Delnoij, J., Laurier, J., Geraedts, F. (2006), *Het morele leerproces en de integere organisatie*. Budel: Damon.

Verhoeven, N. (2020), *Thematische analyse. Patronen vinden bij kwalitatief onderzoek*. Amsterdam: Boom.

Ives, J., Dunn, M., Cribb, A., (Ed.) (2017), *Empirical Bioethics. Theoretical and Practical Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.

Van Dartel, H., Molewijk, B. (2020), In gesprek blij en over goede zorg. *Overlegmethoden voor moreel beraad*. Amsterdam: Boom.

Wetenschap en mensenrechten

Appadurai, A. (2006), 'The Right to Research. *Globalisation, Societies and Education*. 4(2).

Claude, R.P. (2002), *Science in the Service of Human Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Mancisidor, M. (2022), 'The Dawn of a Right'. In: Porsdam, Porsdam Mann (2022).

Morskink, J. (1999), *The Universal Declaration of Human Rights. Origins, Drafting, and Intent*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

(Miller & Selgelid, 2007).

Plomer, A. (2015), *Patents, Human Rights and Access to Science*. Cheltenham: Edward Elgar.

Plomer, A. (2022), 'IP Rights and Human Rights. What History tells us and Why it Matters'. In Porsdam, Porsdam Mann (2022).

Porsdam, H. (2019), *The Transformative Power of Cultural Rights. A Promising Law and Humanities Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

Porsdam, H., Porsdam Mann, S. (Ed.) (2022), *The Right to Science. Then and Now*. Cambridge: Cambridge University Press.

Saul, B., Kinley, D., Mowbray, J. (2014), *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: Commentary, Cases, and Materials*. Oxford: Oxford University Press.

Rüegg, W. (Ed.) (2011), *A History of the University in Europe Volume IV. Universities since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.

Singer, P. (2011), *Practical Ethics. Third Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vallor, S. (Ed.) (2022), *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*. Oxford: Oxford University Press.

Verbeek, P-P. (2022), 'The Empirical Turn'. In: Vallor, S. (2022).

WRR (2006), *Lerende overheid. Een pleidooi voor probleemgerichte politiek*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Documenten en rapporten

AIVD, *Dreigingsbeeld statelijke actoren*.
European Union (2020), *Rome Ministerial Communiqué. Annex I*.
European Union (2020), *Bonn Declaration of Freedom of Scientific Research*.
European Union (2021), *Verordening tot een Unieregeling voor controle op de uitvoer, tussenhandel, de technische bijstand, de doorvoer en de overbrenging van producten voor tweeterlei gebruik*.
Governance & Integrity International (2022), *Van risico's naar rechten. Integriteit, internationale samenwerking & kennisveiligheid aan de Technische Universiteit Delft. Een proeftuin*. Amsterdam: G&I International.
KNAW etc. (2018), *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit*. Amsterdam: KNAW.
KNAW (2021), *Academische vrijheid in Nederland. Een begripsanalyse en richtsnoer*. Amsterdam: KNAW.
KNAW etc. (2022), *Nationale leidraad kennisveiligheid. Veilig internationaal samenwerken*. Amsterdam: KNAW.
Ministerie OCW e.a. (2020), *Brief van de ministers van onderwijs, cultuur en wetenschappen en Justitie en de staatssecretaris van economische zaken en klimaat*. Den Haag.
Rathenau Instituut (2020), *Kennisveiligheid in het hoger onderwijs en wetenschap*.
Rathenau Instituut (2022), *Internationalisering en kennisveiligheid*.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2020), *Verkenning samenwerking Nederlandse en Chinese kennisinstellingen*. RON: Den Haag.
The Hague Center for Strategic Studies, *Checklist for Collaboration with Chinese Universities and Other Research Institutions*.
TU Delft (2018), *Strategisch plan 2018-2024*. Delft: TU Delft.
United Nations (1948), *Universal Declaration of Human Rights*.
United Nations, 'What are human rights'.
United Nations (1948), *Universal Declaration of Human Rights*. New York: UN.
United Nations (1966), *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*.
United Nations (2005), *General comment No. 17 (2005) The right of everyone to benefit from the protection of the moral and material interests [...]*
United Nations (2020), *General comment No. 25 (2020) on science and economic, social and cultural rights*.
VSNU (2020), *VSNU Kader Kennisveiligheid Universiteiten*.

Media

'TU-rector: Wat wel en wat niet met China? Dat weten we niet altijd.' *Delta Journalistiek Platform TU Delft*, 5-7-2021.
'Onderzoek met onvrije landen: deskundigen slaan alarm.' *Delta Journalistiek platform TU Delft*, 28-10-2021.
'Delftse danktank buigt zich over kennisveiligheid.' *Delta Journalistiek platform TU Delft*, 05-11-2021.

Nawoord

In de afgelopen jaren zijn de geopolitieke spanningen in de wereld fors toegenomen. Dat raakt ook de universiteiten in Nederland: veilig onderzoek kan onder druk komen te staan door ongewenste kennisoverdracht, heimelijke beïnvloeding en mensenrechtenschending in het onderzoeksproces. Om die reden voert de TU Delft een programma kennisveiligheid uit waarin onderzoekers hulpmiddelen worden geboden die het onderzoek veiliger maken.

In de onderzoeksprojecten brengt dit kennisveiligheidsbeleid allerlei dilemma's met zich mee. Hoe verhoudt het afschermen van kennis zich tot de academische waarden van openheid en kennisdeling en het recht op wetenschap? Kunnen we onderzoekers uit landen buiten Europa zomaar weren zonder te discrimineren? Mag de wetenschap ondergeschikt gemaakt worden aan geopolitieke belangen? Zijn mijn wetenschappelijke vrienden nu mijn tegenstanders? Deze vragen zijn niet zomaar te beantwoorden en verlangt een dieper en trager proces van afweging.

In 2022 werd binnen het programma kennisveiligheid een bijzonder experiment uitgevoerd. Onder leiding van het adviesbureau Governance & Integrity International werd een commissie Moreel Beraad ingesteld die zich boog over precies deze dilemma's. Wetenschappers en specialisten bespraken projectvoorstellen met onderzoekers om te bekijken of de voorstellen voldoende recht doen aan alle belanghebbenden. Het bracht ons inzicht en verdieping in de materie en een overzicht van beginselargumenten die in deze morele afwegingen een rol spelen.

Governance & Integrity International heeft dit boekje geschreven om de ervaring en kennis uit het experiment te delen met iedereen die daarin geïnteresseerd is. Het is een grondige en heldere weergave geworden van een instrument dat bij de TU Delft in de komende tijd een vaste plaats zal krijgen.

Peter Weijland
Programmadirecteur Kennisveiligheid TU Delft

Governance & Integrity International

Millennium Tower
Radarweg 29 a12
1043 NX Amsterdam
www.gi-international.com
Tel. 020 8006120

